

Overheidsuitgaven en publiciteit

Onder invloed van het denken van Dr. W. Drees jr. is in de leer van de openbare financiën grote aandacht ontstaan voor het handelen van de vakspecialisten onder onze parlementsleden en voor de belangengroeperingen die zij vertegenwoordigen. Als klassiek voorbeeld worden in dit verband vaak de kamerleden-specialisten ten tonele gevoerd die de landbouwzaken behartigen. Doorgaans zijn deze volksvertegenwoordigers afkomstig uit officiële landbouworganisaties en zetten zij de belangenbehartiging uit het oude beroep voort in het parlement.

Op deze wijze, zo gaat de „pressiegroepen“-theorie verder, ondervindt de minister van Landbouw — die zelf trouwens ook bijna altijd uit de kringen rond de landbouworganisaties wordt geselecteerd — alleen maar tegenspel vanuit de Kamer dat beoogt de uitgaven verder op te schroeven.

Voor het handelen van de diverse vakspecialisten (bijv. die voor landbouw, verkeer, onderwijs) wordt in de theorie voorts uitgegaan van het non-interventiebeginsel, oftewel het principe zich niet tegen elkaars voorstellen te keren. Door de pressiegroepentheorie is onmiskenbaar en onherroepelijk een stuk sociologie in de leer van de openbare financiën terechtgekomen.

Is voor de pressiegroep als achterban (en factor die het handelen van politici beïnvloedt) dus grote aandacht ontstaan, dat geldt in veel mindere mate voor de publiciteit. En toch vervult die als voorlichter van de publieke opinie eveneens een erg belangrijke rol. Er zijn sterke aanwijzingen dat de rol van de publiciteit uitgavenbevorderend is. Enerzijds door de organisatie van de pers zelf, anderzijds, en dat is vrij nieuw, door bewuste stimulering van de overheid.

De eerste kant — de organisatie van de pers zelf — is in principe eenvoudig. Evenals de vakspecialisten in het parlement zullen bij de meeste kranten de departementen worden opgesplitst in min of meer gespecialiseerde journalisten. De redacteur landbouwzaken interviewt de landbouwspecialist, de journalist die milieuzaken behartigt ondervraagt „zijn“ Kamerlid én de milieu-actiegroepen die bijv. de Oosterschelde open willen houden. Zo komen de wensen van de sector-specialisten in de krant en evenals in het parlement zijn er weinig tegenwerkende krachten. In het kabinet staat de minister van Financiën vaak alleen tegenover de „spending ministers“ (ook voor hen geldt het non-interventiebeginsel), in de kamerfracties hebben de weinige „generalisten“ het moeilijk en in de pers houdt bijna niemand zich bezig met het probleem van de prioriteitenafweging.

Een zeer belangrijke rol is voor de pers weggelegd in de gevallen waar om verhoging van overheidsuitgaven wordt gevraagd zonder dat er een sterke pressiegroep behoeft te zijn die om zo'n uitgave vraagt. Een actueel voorbeeld hiervan wordt gevormd door de bedrijfsssluitingen. Ook al is een bepaald bedrijf economisch in het geheel niet meer levensvatbaar toch kan een politicus door spectaculaire publiciteit worden gedwongen om „ja“ te zeggen tegen een steunaanvraag die anders niet zou zijn gegeven. Als de televisiecamera's worden gericht op huilende werknemers die met ontslag

worden bedreigd en een miljoenenpubliek voor de buis toekijkt dan wordt het erg moeilijk om „nee“ te verkopen tegen een verzoek om steun. Des te moeilijker wordt het als er dan een concurrerende politieke partij is die zich wel achter de getroffen werknemers stelt en de minister dreigt af te schilderen als een onbarmhartig figuur.

Een betrekkelijk nieuw aspect van de relatie tussen overheid en publiciteit is dat de overheid in sommige gevallen de pers via financiële steun „motiveert“ om artikelen te schrijven die het uitgavenniveau van een bepaald departement kunnen opstuwten. Als voorbeeld hiervan kan worden gewezen op het subsidiëren door de overheid van de reiskosten van journalisten naar internationale conferenties als die van de VN en UNCTAD. Drs. Lockefeer van de *Volkscrant* heeft er in dit verband tijdens een prijsuitreiking voor gepleit dat de regering ook geregeld „reisbeurzen“ gaat geven om de journalisten meer in de gelegenheid te stellen ontwikkelingslanden te bezoeken en de problemen daar te beschrijven. Het lijkt erop dat de kranten blijkbaar wel aanzienlijke budgetten hebben om sportjournalisten naar bijv. de Olympische Spelen te sturen, maar dat de ontwikkelingsproblematiek in het reisbudget thans een lagere prioriteit krijgt.

Nu de grenzen van de collectieve sector duidelijk in zicht komen, kan de vraag actueel worden welke tactieken een minister van Financiën kan bedenken om die grenzen duidelijker onder de aandacht te brengen van de publieke opinie.

Subsidiëring van kranten om een redacteur aan te stellen die zich bezighoudt met het tegen elkaar afwegen van uitgavencategorieën onderling lijkt te sterk op beknotting van de persvrijheid. Een reëlere mogelijkheid — als overheid zelf veel plaatsruimte kopen in de dagbladen via advertenties — is door de regering Wilson in Engeland toegepast toen de loon- en prijsbeheersing daar werd doorgevoerd. Zo'n remedie helpt echter alleen maar als het gehele kabinet achter de te verdedigen maatregelen staat. Is dat namelijk niet het geval dan bestaat het gevaar dat de minister van Financiën en de bewindslieden van de vakdepartementen elkaar niet alleen in het parlement, maar ook via advertentiecampaagnes in de haren vliegen.

Steun voor de minister van Financiën in de publiciteit is dus een moeilijk punt als hij de uitgaven wil verminderen. Vooral een socialistische minister die steun zoekt bij de eigen achterban zal het niet gemakkelijk krijgen. Een huilende ontslagen werknemer of een treurende welzijnswerker die de net op gang gekomen activiteiten in zijn buurthuis moet afkappen leveren trouwens ook journalistiek gezien aantrekkelijkere verhalen op dan de ingewikkelde argumenten van een droge econoom.

En zelfs als de minister beschikt over een subtiële voorlichtingstactiek dan moet die soms concurreren tegen gesubsidieerde reizen naar verre oorden of het uitdelen van „primers“ al of niet verzorgd door de voorlichtingsapparaten van andere departementen.

W. D. Franckena

Inhoud

<i>Drs. W. D. Franckena:</i>	
Overheidsuitgaven en publiciteit	1109
Column	
De derde test, door Prof. Dr. W. Albeda	1111
<i>Drs. F. J. Dieleman:</i>	
Zuid-Afrika: desinvesteren en toch niet krepere(n)?	1112
<i>Prof. Dr. R. Boelaert en Drs. M. J. Festjens:</i>	
Financiële vooruitzichten voor de Belgische sociale zekerheid (II). Financiële vooruitzichten	1115
Beroemde economen (3). Thomas Robert Malthus (1766-1834), door <i>Drs. H. M. Becker</i>	1119
<i>Prof. Dr. A. J. Vermaat:</i>	
Hoe duur wordt het ambtenarenpensioen?	1120
Geld- en kapitaalmarkt	
Vernieuwing van de WTK, door <i>Drs. A. D. de Jong</i>	1122
Fisconomie	
Fiscale (niet-) neutraliteit en belastingafwenteling, door <i>Drs. P. W. Moerland</i>	1124
Mededeling	1128

Neen, mijnheer student, ESB is geen blad voor alleen maar afgestudeerden.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:

STRAAT:

PLAATS:

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):

Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan: ESB,
Antwoordnummer 2524
ROTTERDAM

Handtekening:

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerkster: Mej. J. Koenen.*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; kopij voor de redactie:
postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 109,20 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 67,60
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,-
(incl. 4% BTW en portokosten).
Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 8408
t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch
Instituut te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen
Roelants - Schiedam
Lange Haven 141, Schiedam.
tel. (010) 260 260, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Arbeidsmarktonderzoek

Balanced International Growth

Bedrijfs-Economisch Onderzoek

Economisch-Technisch Onderzoek

Vestigingspatronen

Macro-Economisch Onderzoek

Projectstudies Ontwikkelingslanden

Regionaal Onderzoek

Statistisch-Mathematisch Onderzoek

Transport-Economisch Onderzoek

De derde test

De recessie, die wij beleven, kan gezien worden als een harde test voor het soort maatschappij dat wij na de tweede wereldoorlog hebben opgebouwd. Het is niet de eerste test. Veeleer de derde. De eerste was de wederopbouwfase. Was het mogelijk zonder fundamentele veranderingen in het economisch bestel, de berooide economieën van West-Europa te herstellen? Die test hebben de West-Europese economieën, en met name ook de Nederlandse, redelijk doorstaan. Zeer snel kon de minimale graad van verzorging tot een aanvaardbaar en zelfs redelijk peil worden opgevoerd. De wederopbouw zelf, gepaard gaande met een economisch beleid dat men geleerd had van de vooroorlogse jaren, de consensus zoals die opgebouwd was in de gezamenlijk doorleefde druk, de soberheid die daardoor weer aanvaard werd, al die factoren hielpen ons erdoor. De ondernemingswijze productie kreeg een kans, die zij in West-Europa nog niet eerder gehad had, en gebruikte hem.

De tweede test was veel moeilijker. Was de welvaartsstaat, met sterk opgevoerde productie, betere sociale voorzieningen, versterkte vakverenigingen, opgewassen tegen de uitdaging die massa-welvaart en volledige werkgelegenheid vormden? Aan het eind van de jaren zestig bleek hoezeer deze tweede test onze sociaal-economische instellingen had geërodeerd. De consensus van de jaren vijftig was ver te zoeken. Het kernprobleem van de op de ondernemingswijze productie gebaseerde pluralistische maatschappij — de omgang van machtige belangengroepen met elkaar op zo'n manier, dat onderlinge conflicten worden geminimaliseerd zonder tekort te doen aan redelijke verlangens van minder geprivilegieerden — was naar veler opini niet bevredigend opgelost. De polarisatie en de arbeidsconflicten van 1969 - 1973 waren er symptomen van.

De huidige depressie is de derde test.

Onze coöperatieve instituties op landelijk niveau, in bedrijfstakken en ondernemingen moeten nu hun werkbaarheid bewijzen door impopulaire maatregelen te nemen, om erger te voorkomen. Loonmatiging, bedrijfssluitingen, afvloeiingsregelingen enz. zijn de voornaamste onderwerpen van onderhandelingen en overleg geworden.

Het is goed vast te stellen, dat wij tot nu toe geen reden hebben al te somber te doen over de manier waarop onze arbeidsverhoudingen op de depressie reageren. De manier waarop de Machtigingswet werd ontvangen, toont aan hoezeer de vakbeweging ondanks verbale polarisatie, bereid blijft de pas in te houden, wanneer de nationale zaak dat vraagt. Ook het mislukken van het centraal akkoord voor 1975 leidde niet tot arbeidsonvrede en sterk uit de hand lopende onderhandelingen. Bij alle onrust over de moeilijke impasse in de Stichting van de Arbeid op dit moment, is het goed in gedachten te houden, dat de discussie niet gaat over het al of niet verhogen der reële lonen, maar over modaliteiten van de nullijn.

Het tekent de ernst van de situatie, wanneer de werkgevers ook onder zulke omstandigheden geen akkoord mogelijk achten. Zij hebben kennelijk het gevoel met de rug tegen de muur te staan. Een nullijn voor de reële lonen veronderstelt bij de huidige inflatie een forse stijging van lonen en die worden nu eenmaal uitbetaald. Waarmee wij dan toch weer zonder akkoord voor 1976 komen te zitten.

En daarmee kom ik terug op het functioneren van onze sociaal-economische instituties. Wanneer ook de economische narigheid van vandaag partijen niet bij elkaar brengt, de SER sterk verdeeld blijkt te zijn over structureel belangrijke zaken als Ondernemingsraad en VAD, en de voorzitter van het NVV

de wonderlijke kreet slaakt, dat werkloosheid de schuld der werkgevers is, dan blijkt toch dat ons sociaal-economische bestel met de hinderpaal van de ontbrekende consensus over belangrijke structuurgegevens blijft zitten. Dat hoeft niet te betekenen, dat dit bestel onbestuurbaar wordt. Wel dat het anders en moeilijker functioneert dan voorheen. Ook dat de zelfstandige bijdrage vanuit de kring der maatschappelijke organisaties voor het economische herstel geringer zal zijn dan vroeger. Men kan de oorzaken daarvoor zoeken in het trauma van de loonexplosie, de nieuwe verhoudingen in de vakbeweging (zoals die zich naar het zich laat aanzien, na 1 januari 1976 nog duidelijker kunnen manifesteren) en in de ondermijnende invloed van de inflatie.

Deze stand van zaken stelt hogere eisen aan het regeringsbeleid. Naarmate de partijen in het sociaal-economische veld het meer oneens zijn, wordt de stuurfunctie van de overheid belangrijker. Zij kan geen neutrale bemiddelaar zijn, ze heeft een politieke rol. Zij mag zich alleen dan neerleggen bij falend overleg, wanneer ze daarvan geen onaanvaardbare gevolgen verwacht. Anders is bijsturen, hetzij door zelf in te grijpen, hetzij door partijen weer om de tafel te brengen, maar altijd door een duidelijke positiekeuze, noodzakelijk.

Om die rol goed te kunnen spelen, moet zij duidelijk boven de partijen staan, een eigen visie hebben op de gewenste ontwikkeling, en zo mogelijk het vertrouwen hebben van de sociaal-economische organisaties. En dat is dan weer een test voor ons politiek bestel.

Zuid-Afrika: desinvesteren en toch niet kreperen?

DRS. F. J. DIELEMAN*

Deze maand vergadert opnieuw de Wereldraad van Kerken in Nairobi. Er zal daar o.a. gediscussieerd worden over de apartheid in Zuid-Afrika en de vraag of investeringen in Zuid-Afrika wenselijk zijn. In maart 1974 publiceerde Prof. Linnemann in het maandblad Wending een artikel onder de titel „De functie van de buitenlandse investeringen in Zuid-Afrika”. In een dit jaar verschenen rapport van de Sectie Internationale Zaken van de Raad van Kerken 1) werd de gedachtengang van Prof. Linnemann niet alleen opgenomen, maar diende tevens als uitgangspunt, waaruit blijkt dat met name in kerkelijke kringen de theorie van Prof. Linnemann nog steeds als actueel wordt beschouwd. Om deze reden is het nuttig om nog eens terug te keren op dit in 1974 geschreven artikel. Dit artikel laat zien dat de argumenten van Prof. Linnemann nauwelijks cijfermatig zijn aan te tonen en tevens probeert het bij te dragen tot het tot stand komen van een meer gefundeerde mening over de (des)investeringsproblematiek in Zuid-Afrika.

Ingebrachte kritiek

In het kort komt de gedachtenlijn van Prof. Linnemann op het volgende neer.

- Buitenlandse particuliere investeringen worden met name gepleegd in de exportindustrie van Zuid-Afrika omdat de binnenlandse markt van slechts 4 mln. blanken onvoldoende is om efficiënt te opereren (koopkracht van zwarte bevolking is immers te gering).
- Het directe effect van de buitenlandse investeringen op de werkgelegenheid is bescheiden, zowel omhoog (bij investering) als omlaag (bij desinvestering); d.w.z. bij desinvesteringen worden ook relatief weinig (niet-blanke) arbeiders ontslagen. Dit is een gevolg van het feit dat de toegepaste technieken kapitaalintensief en arbeidsbesparend zijn.
- Stopzetting van de kapitaalstroom naar Zuid-Afrika en een geleidelijke terugtrekking van de Europese, Noord-Amerikaanse en Japanse investeringen uit Zuid-Afrika zal de Zuidafrikaanse regering nopen tot de ontwikkeling van de eigen binnenlandse markt. De industrialisatie zal zich daarom moeten richten op de binnenlandse vraag, die vooral zal moeten komen van de 19 mln. niet-blanken.
- De enige mogelijkheid om de grote behoeften van de zwarte bevolking om te zetten in effectieve vraag is gelegen in het scheppen van werkgelegenheid voor de zwarte bevolking en het betalen van een redelijk inkomen, d.w.z. hogere lonen.
- De stopzetting van de kapitaalstroom naar Zuid-Afrika en geleidelijke terugtrekking van buitenlandse investerin-

gen zal de sociaal-economische positie van de gekleurde bevolking — afgezien van de korte overgangperiode — niet doen verslechteren. Integendeel, het zal hun positie slechts verbeteren.

Repliek

Naar onze mening dient deze uiteenzetting van enige kritische kantekeningen te worden voorzien. In het algemeen kan men stellen dat Prof. Linnemanns toekomstperspectieven op geen bewijsbare gronden berusten. Toegegeven moet worden, dat zijn betoog op dit punt al evenmin door een rationeel bewijs kan worden weerlegd. De toekomst is nu eenmaal voor zijn medestanders en voor zijn tegenstanders grotendeels een gesloten boek.

Vanzelfsprekend dient men niet bij het constateren van het menselijk onvermogen de toekomst te voorspellen op te houden. Men kan de huidige situatie toetsen aan het verleden en de waarschijnlijkheid van een bepaalde toekomstige ontwikkeling plausibel maken. Het wordt dan een afwegen van ontwikkelingsmogelijkheden op grond van waarschijnlijkheid. In het volgende zal blijken dat verleden en heden o.i. in een andere richting lijken te wijzen dan Prof. Linnemann voorstelt.

De economische geschiedenis laat zien, dat een scheiding tussen buitenlandse markt en binnenlandse markt in bijna geen land ter wereld als blijvend patroon van voortgezette economische ontwikkeling kan worden gehanteerd; evenmin is dit het geval met een scheiding tussen hoogwaardig produkt en minder hoogwaardig produkt. Dergelijke produkties zijn welhaast onvermijdelijk nauw met elkaar verweven.

Historisch perspectief

De oorspronkelijk agrarische maatschappij der Zuidafrikaanse blanken kon dit land nimmer een adequate zelfstandige economische ontwikkeling brengen. Dit beseften de Afrikaanders (Engels en Afrikaans sprekenden). De boerenleiders vooral toonden zich actief tijdens en na de eerste wereldoorlog. Toen werd de Broederbond opgericht, die op economisch gebied doeleinden nastreefde, welke thans ook de idealen zijn van leiders in Afrikaanse niet-blanke staten. Kort samengevat zijn deze idealen, na de verworven politieke zelfstandigheid van economische aard. Tussen 1918 en 1939 zijn vele plannen van de Broederbond gerealiseerd: ontwikkeling van zware industrie en levering van hoogwaardige produkten. Uitgaven als *State of South Africa - Yearbook*, die het statistische, economisch-financiële mate-

* De auteur, die werkzaam is bij Philips, schrijft dit artikel à titre personnel.

1) *Buitenlandse investeringen in Zuidelijk Afrika.*

riaal leveren, kunnen deze ontwikkeling aantonen. Er werden hoogovens gebouwd en de mijnindustrie kon door aanzienlijke investeringen op wereldpeil worden gebracht. Aan deze voortgang en vooruitgang is het te danken, dat Zuid-Afrika ook voor zijn Afrikaanse buurlanden een voorbeeld is voor eigen industrialisatieplannen.

Op grond van deze recente ontwikkelingen kan men redelijkerwijs aannemen, dat niet-blanke leiders hun verantwoordelijkheid gevoelen en investeringen gaarne zien voortgezet. Voor deze politiek zullen zij een belangrijk argument vinden in een vergelijking van de inkomens en lonen met die van andere Afrikaanse landen.

Statistische toetsing van de controversiële punten

Prof. Linnemann stelt dat de industriepolitiek, welke met name ten doel had de exportindustrie te stimuleren, in de jaren zestig een groot succes geworden is (zie de tabel op blz. 21 van *Wending*, maart 1974). Hierover valt op te merken dat het aandeel van de industriële exporten in het totaal van de goederenexporten weliswaar gestegen is, maar dat de opbrengst van de exporten nog in belangrijke mate wordt bepaald door de export van goud en edelstenen. Bovendien moet men zich de vraag stellen: welke industrieproducten er dan zoal geëxporteerd worden? Prof. Linnemann stelt dat het hierbij gaat om kwaliteitsproducten, waarin hoge technologische kennis is ingebouwd. Wat echter in de eerste plaats opvalt bij de bestudering van de handelsstatistieken is dat het om verwerkte grondstoffen gaat (zie tabel 1).

Tabel 1. Verdeling van de export naar goederencategorieën in % van de totale handelswaarde (inclusief goud)

	1965	1969	1972
Goud.....	44,3	33,7	26,7
Overige primaire produkten	33,2	32,6	40,1
waarvan:			
voedsel e.d.	12,9	12,1	20,9
drank en tabak	0,6	0,6	0,5
grondstoffen excl. brandstoffen	17,7	16,6	15,6
brandstoffen.....	1,5	3,0	2,8
olie en vetten	0,5	0,3	0,3
Industrie-produkten	22,4	33,7	33,2
waarvan:			
chemische produkten	2,0	2,5	2,8
industriële basisprodukten, waarvan:.....	16,1	22,1	21,5
papier en papierprodukten	0,4	0,6	0,5
textielprodukten	0,3	0,5	0,6
parels, diamanten e.d.	7,4	9,9	8,4
ijzer en staal.....	3,0	4,2	4,4
non-ferro metalen	4,1	6,0	6,4
metaalprodukten	0,5	0,7	0,8
machines en transportmiddelen	1,9	4,3	4,8
diverse industrieprodukten	0,7	0,8	0,9
overige (not classified)	1,7	4,0	3,2

Bron: *Yearbook of International Trade Statistics en International Financial Statistics*, diverse jaren.

Uit deze tabel is af te leiden dat in deze zevenjarige periode, de stijging van het aandeel van de industrie-producten waarop Prof. Linnemann doelt bepaald niet indrukwekkend is. Bij een van de belangrijkste vooronderstellingen van de theorie van Prof. Linnemann wordt dus een vraagteken gezet.

Tabel 2. Bijdrage industriesector aan het bruto binnenlands produkt (in %)

1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
23,5	23,1	22,6	22,8	23,7	24,3	23,7	22,9	23,1	N.A.

Bron: *South African Reserve Bank Quarterly Bulletin*, juni 1975

Met betrekking tot de industrie in haar totaliteit kan men uit tabel 2 opmaken dat het aandeel dat de industrie levert in de totstandkoming van het bruto binnenlands produkt

sinds 1965 niet gestegen is, d.w.z. dat er ook in dit opzicht sindsdien géén structurele verandering in de positie van de industrie in de totale Zuidafrikaanse economie heeft plaatsgevonden.

Tabel 3. Aandeel van de industriesector in het totaal van de bruto binnenlandse investeringen in vaste activa (in %)

	1965	1970	1971	1972	1973	1974
Industrie.....	22,3	18,4	17,8	18,5	20,6	20,8
waarvan: particulier	18,7	13,9	14,5	14,3	12,8	14,6

Bron: *South African Reserve Bank Quarterly Bulletin*, juni 1975.

Ook de investeringen in de industriesector vertonen in relatieve zin (d.w.z. in verhouding tot die van andere sectoren) een weinig krachtige ontwikkeling. Sinds 1965 is het aandeel van deze investeringen zelfs wat gedaald, hetgeen voor een belangrijke deel een gevolg is van de verhoudingsgewijs lage particuliere investeringsactiviteit in de industriesector (zie tabel 3)

Tabel 4. Financiering van de binnenlandse investeringen door middel van particuliere kapitaalimport (in %)

1965	1968	1971	1972	1973	1974
7,7	16,2	13,6	9,0	0,8	8,8

Bron: *South African Reserve Bank Quarterly Bulletin*, juni 1975.

Het interessante van tabel 4 is dat hieruit blijkt dat de kapitaalimport van afnemend relatief belang is voor de financiering van de binnenlandse investeringen. De financiering vindt in toenemende mate plaats door middel van binnenlandse besparingen. Prof. Linnemann stelt dat de buitenlandse investeringen met name plaatsvinden in de exportindustrie. Aangezien deze vooronderstelling van wezenlijk belang is voor de actualiteit van zijn theorie had Prof. Linnemann er goed aan gedaan de juistheid daarvan aan te tonen, hetgeen niet het geval is. Toegegeven moet worden dat deze vooronderstelling ook niet door middel van statistieken te weerleggen is. De algemeen gangbare statistieken geven hierover nu eenmaal geen informatie. Een opdeling van de totale investeringen in investeringen uitsluitend ten behoeve van de exportsector en investeringen ten behoeve van de lokale sector is vanwege de gecompliceerdheid niet te geven. Op grond van een door ons gehouden beperkte enquête naar de Nederlandse particuliere investeringen in Zuid-Afrika en met name die van de multinationale ondernemingen kan geconcludeerd worden dat deze investeringen bijna volledig voor de lokale markt geschieden. Hiermede wordt met betrekking tot de actualiteit van Prof. Linnemanns theorie ten tweede male een vraagteken geplaatst.

Directe werkgelegenheid

Prof. Linnemann stelt verder dat het directe effect van de buitenlandse investeringen op de werkgelegenheid vanwege het gebruik van geavanceerde technologie bescheiden is. De gedachtengang die hierachter moet zitten, mag dan voor niet-technici wel logisch lijken, de industriële praktijk wijst echter anders uit. Moderne technologie impliceert wel geavanceerde machines en fabriekprocessen, maar in vele gevallen blijft, afhankelijk van het soort produkt en de mate van gewenste automatisering, veel arbeid nodig voor montage en afwerking; hetzelfde geldt voor bevoorrading en organisatie. Ook al zal de hoeveelheid arbeid per produkt als gevolg van de gebruikte geavanceerde techniek afnemen, de praktijk wijst uit dat bij de gebruikelijke grote stijging van de produktie de genoemde daling van de hoeveelheid arbeid per produkt méér dan gecompenseerd wordt. De vooronderstelling van Prof. Linnemann over het effect van de buitenlandse inves-

teringen op de werkgelegenheid wordt door hem evenmin aangetoond. De gangbare statistieken geven hierover dan ook geen informatie.

Bij bestudering van de arbeidsstatistieken komt men wel tot de conclusie dat de particuliere industrie in haar algemeenheid meer werkgelegenheid heeft gecreëerd dan bijv. de mijnbouwsector; de werkgelegenheid is het sterkst gestegen in de particuliere bouw zijnde de sector die bij uitstek op de binnenlandse markt georiënteerd is. Nieuwe investeringen (zowel buitenlandse als binnenlandse) hebben vanzelfsprekend ook op deze sector een positief effect. De werkgelegenheid in de particuliere industrie in 1974 bedroeg 30,5% van de totale werkgelegenheid in de niet-landbouwsectoren, tegenover 27,2% in 1963. Voor de mijnbouwsector, inclusief goud, bedragen deze percentages in 1974 15,4% en in 1963 21,1% (bron: *South African Reserve Bank Quarterly Bulletin*, juni 1975).

Indirecte werkgelegenheid

Naast de directe werkgelegenheid mag men de invloed van de particuliere investeringen in de industriële sector op de indirect gecreëerde werkgelegenheid niet bagatelliseren. Vanzelfsprekend hangt deze sterk af van de mate van verwevenheid met de lokale economie (integratie). Uit de genoemde enquête bij de Nederlandse particuliere industrie blijkt dat ruim 60% van hun omzet uit lokaal (direct en indirect) toegevoegde waarde bestaat.

Een ruwe benadering van het aantal werknemers bij toeleveranciers en dienstverlenende instanties, die werk vinden door opdrachten van buitenlandse bedrijven, kan men verkrijgen door de lokale aankopen van goederen en diensten van deze bedrijven te delen door de geschatte toegevoegde waarde per werknemer in de betreffende toeleverende bedrijven en dienstverlenende instanties. Indien men deze geschatte waarde even hoog veronderstelt als in de betreffende buitenlandse bedrijven, dan komt men uit op een aantal arbeidsplaatsen dat ca. tweemaal zo hoog is als in genoemde buitenlandse bedrijven. De werkgelegenheid in de detailhandel wordt hierbij nog buiten beschouwing gelaten 2).

Prof. Linnemanns voorstellen

Prof. Linnemann stelt dat indien westerse investeerders Zuid-Afrika zouden mijden, hetzij op grond van morele overwegingen, hetzij onder druk van een handelsboycot van Zuidafrikaanse producten, Zuid-Afrika gedwongen wordt zich op eigen kracht te gaan ontwikkelen.

Ongetwijfeld zou een volstrekte en consequente boycot Zuid-Afrika hiertoe kunnen dwingen. Niet alleen de exportmarkt zou dan wegvallen, maar eveneens de mogelijkheid om noodzakelijke goederen te importeren. Aangezien export en import ongeveer 25% van het bruto binnenlands produkt uitmaken, zou dat een enorme omschakeling betekenen en om te beginnen zeker een zeer ernstige depressie veroorzaken die een massale werkloosheid tot gevolg zou moeten hebben. Het is, met behulp van een theoretisch, economisch model, wel te verdedigen dat dan na een moeilijke overgangperiode de sociaal-economische positie van de zwarte bevolking zou kunnen verbeteren. De vraag is echter of het model feitelijk wel van toepassing is. Immers, ware het zo eenvoudig dat, door simpelweg hogere lonen te betalen een koopkrachtige binnenlandse vraag wordt gecreëerd, dan kan men zich afvragen of niet ieder ontwikkelingsland op een dergelijke manier te werk zou moeten gaan. Om op bovengestelde vraag — nl. is een dergelijk theoretisch model voor Zuid-Afrika van toepassing? — een antwoord te krijgen is een analyse nodig, welke wel wat diepgaander moet zijn dan die van Prof. Linnemann. Men zou zich bijv. een idee dienen te vormen over de mogelijkheden die aanwezig zijn om de import te vervangen door binnenlandse produk-

tie, bijv. of men over de vereiste grondstoffen en kennis beschikt. Ook moet men zich een oordeel vormen over de mogelijkheden om de productiecapaciteit, die nu gericht is op de export, te richten op de binnenlandse markt. Zonder een dergelijke kennis is het niet wel mogelijk om een onduidelijke verwachting uit te spreken over de effecten van een boycot en een desinvestering, zoals Prof. Linnemann doet. Zijn theorie komt o.i. neer op de gedachtengang dat men eerst werkloosheid en diepe ellende onder de zwarte bevolking moet scheppen wil men hun lot kunnen verbeteren. Zijn analyse geeft echter op geen enkele manier aan hoe de verbetering er zou kunnen komen.

Het is juist dat men zich in Zuid-Afrika alleen kan richten op een binnenlandse markt, als de koopkracht van het binnenland wordt vergroot. Dit wordt echter uiterst moeilijk als men:

- a. de oorzaak van de gunstige ontwikkeling (gunstig in vergelijking met wat elders in de Afrikaanse wereld veelvuldig te zien is), te weten de investerende industrie, wegneemt;
- b. de bestaande stijging naar relatief hogere lonen daarmee blokkeert.

De kwalijke effecten van het abrupte ingrijpen, dat Prof. Linnemann voorstaat, heeft hij in zijn betoog op ontoelaatbare wijze geminimaliseerd.

Niemand onderschatte de te verwachten ernstige gevolgen van desinvestering in een land als Zuid-Afrika, waarin de industrialisering sinds meer dan vijftig jaar in stijgende lijn is gegaan. Weliswaar tot meer of minder profijt van verschillende bevolkingsgroepen, maar toch tot voordeel voor allen; ook voor de zwarte bevolking. Iedere prognose is haast zeker is dit het geval met die over de tijdsduur en de ernst van de onaangename effecten die zouden ontstaan als de plannen van Prof. Linnemann realiteit werden.

Teruggaan naar bijv. het oude agrarische patroon lijkt echter grote schade voor de persoonlijke welvaart van allen, juist ook van de laagst betaalden, op te leveren. Juist dank zij de investeringspolitiek van de vroegere en huidige industriëlen is door de arbeiders iets gewonnen, dat *elders* in Afrika vooralsnog niet of nauwelijks bestaat. Géén niet-blanke staatsman zal dit verworvene — al is het nog lang niet voldoende — willen prijsgeven.

Ter illustratie van het bovenstaande nog een vergelijking tussen de loonniveaus van de lokale industrie in Zuid-Afrika met vergelijkbare industrieën in landen zoals Ghana en Nigeria (1974).

Zuid-Afrika: unskilled (minimum):
ca. Rand 75 per maand = f. 332,61 (uitgedrukt in guldens tegen de koopkrachtkoers (juni 1975))

Ghana: unskilled (minimum):
ca. Cedi 40 per maand = f. 65,60 (uitgedrukt in guldens tegen de koopkrachtkoers (december 1974))

Nigeria: unskilled (minimum):
ca. Naire 27,5 per maand = f. 90,75 (uitgedrukt in guldens tegen koopkrachtkoers (september 1974)).

Hieruit volgt dat het loonniveau van de minst betaalden in Zuid-Afrika nog altijd ruim driemaal hoger ligt dan het loonniveau van de minst betaalden in het relatief rijke Nigeria. Dit is voor een belangrijk deel te danken aan de door buitenlandse investeringen gestimuleerde industrie. Dit getal moet gezien worden als een indicatie van de relatieve welvaartsposities van de minst betaalden in de betrokken landen.

Samenvattend wil ik besluiten met een waarschuwing tot diegenen die al te lichtvaardig denken over de consequen-

2) De rol van buitenlandse investeringen t.b.v. zowel algemene als specifieke scholing van de niet-blanken lijkt, ook al is het geen strikt economisch punt, toch ook vermeldenswaard, juist omdat dit weer tot grotere politieke bewustwording kan leiden.

Financiële vooruitzichten voor de Belgische sociale zekerheid (II)

Financiële vooruitzichten

PROF. DR. R. BOELAERT
DRS. M. J. FESTJENS

Vorige week bespraken de auteurs in ESB de Belgische wetgeving inzake de sociale voorzieningen. Deze week besteden zij aandacht aan de financiële vooruitzichten van deze voorzieningen. Beide artikelen zijn gebaseerd op het rapport Ontvangsten en uitgaven van de Belgische sociale zekerheid gedurende de periode 1976-80, van het Centrum voor Economische Studiën van de Katholieke Universiteit Leuven. Prof. Boelaert is docent aan de Economische Hogeschool Limburg en Drs. Festjens is wetenschappelijk medewerkster aan genoemd centrum.

1. Pensioenen

Zoals men in tabel I in deel I kon zien, worden in de pensioensector de bijdragen voor handarbeiders berekend op het onbegrensde loon. Uitgedrukt per verzekerde zullen de bijdragen aldus bij constante bijdragevoeten toenemen met ongeveer hetzelfde ritme als de gemiddelde verdiensten. Voor de bedienden wordt wel een (zij het vrij hoge) loongrens in aanmerking genomen. Wanneer deze grens alleen aangepast wordt aan de prijsevolutie (zoals wettelijk voorzien) dan zal ze meestal een lichtjes remmende invloed uitoefenen op de toename van de bijdragen 1); als gevolg van de te verwachten reële loonstijgingen zullen immers steeds meer bedienden een wedde ontvangen hoger dan de loongrens. Men mag echter aannemen dat het plafond (zoals in het verleden) regelmatig zal worden aangepast aan de reële loonevolutie. In dat geval zullen ook de bediendenbijdragen (weer uitgedrukt per verzekerde) stijgen met ongeveer hetzelfde ritme als de gemiddelde verdiensten.

ties van een eventuele desinvestering door particuliere buitenlandse ondernemingen. De gevolgen zouden wel eens juist diegenen het zwaarst kunnen treffen met wier positie men zozeer is begaan.

F. J. Dieleman

Geraadpleegde literatuur

Yearbook of International Trade Statistics.
International Financial Statistics.
South African Reserve Bank Quarterly Bulletin, juni 1975.
Investing, licensing and trading conditions abroad, 1974/1975.
Business International Corporation, 1974.
Preise, Löhne und Wirtschaftsrechnungen, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, april/mei 1975.

Tabel I. Verhouding rechthebbenden op een rustpensioen tot het aantal bijdragenden

	a Rechthebbenden (op 31 december) (in duizenden)	b Bijdragenden (op 30 juni) (in duizenden)	a/b
1961	616,4	1.985,7	0,310
1970	914,4	2.401,8	0,380
1973	1.027,7	2.457,1	0,418

Bronnen: rechthebbenden:

1961, 1970: Statistisch jaarboek van de sociale zekerheid;

1973: Rijkskas voor Rust- en Overlevingspensioenen, Jaarlijkse statistiek van de pensioengerechtigden, 1974.

Bijdragenden:

1961, 1970: Statistisch jaarboek van de sociale zekerheid;

1973: RMZ-verslag.

Laten we nu overgaan naar de vooruitzichten voor de pensioenuitgaven. De verandering van de uitgaven van het ene jaar tot het volgende hangt in feite af van drie elementen: de verhoging der lopende pensioenen, de uitkeringen aan de nieuw gepensioneerden en het wegvallen van uitkeringen door overlijden van personen die gedurende het vorige jaar waren gepensioneerd. Omwille van de welvaartsvastheid stijgen de lopende pensioenen uiteraard met hetzelfde ritme als de gemiddelde lonen 2).

De verandering in de pensioenuitgaven die het gevolg is van de uitkeringen aan nieuw gepensioneerden enerzijds en het wegvallen der overledenen anderzijds is minder eenvoudig vast te stellen. Wanneer men echter veronderstelt dat het gemiddelde pensioen van de nieuw gepensioneerden even hoog is als het pensioen dat diegenen die wegvielen zouden hebben ontvangen, dan zal ook deze tweede groep uitgaven, per rechthebbende beschouwd, stijgen met hetzelfde ritme als de gemiddelde lonen.

A priori zou men echter verwachten dat de nieuw gepensioneerden gemiddeld gezien een iets hoger pensioen ontvangen dan de overledenen zouden hebben gekregen. De pensioenen van de laatsten zijn immers over het algemeen ingegaan op een relatief ver afgelegen tijdstip. Hierdoor is het aantal jaren van de loopbaan waarvoor een forfaitair loon in aanmerking werd genomen heel wat hoger dan voor de nieuw gepensioneerden. Nu is dat forfaitair loon meestal een heel stuk lager dan het werkelijk verdiende loon. Bijgevolg kan men verwachten dat, omwille van de welvaartsvastheid, de pensioenuitgaven (per rechthebbende beschouwd)

1) De remmende invloed van de loongrens is in deze sector vrij zwak omdat slechts een minderheid van de bedienden (in 1972 een 18%) een wedde ontvangen die hoger is dan de grens.

2) Wel moet worden opgemerkt dat de aanpassing van de pensioenen aan de prijzen en aan de welvaartsstijging met een zekere vertraging geschiedt. Zo werden de pensioenen pas op 1 januari 1975 aangepast aan de reële loonstijging van 1974. Voor voorspellingen op halflange termijn kunnen we deze complicatie echter buiten beschouwing laten.

lichtjes sneller zullen stijgen dan de gemiddelde lonen. Uit de cijfers voor 1973 blijkt echter dat, voor dat jaar althans, de toename van deze twee variabelen ongeveer overeenkwam 3).

Samenvattend kunnen we stellen dat volgens de huidige wetgeving de bijdragen per verzekerde en de uitkeringen per rechthebbende met ongeveer hetzelfde ritme zullen stijgen als de gemiddelde lonen. Als we aannemen dat ook de Rijkstoelage (uitgedrukt per gepensioneerde) met hetzelfde ritme zal stijgen dan komen we tot de conclusie dat belangrijke onevenwichtigheden in de pensioensector alleen kunnen optreden als gevolg van veranderingen in de verhouding van het aantal rechthebbenden tot het aantal bijdragenden.

Gedurende de jongste 10 à 15 jaar is deze verhouding in ongunstige zin geëvolueerd wegens de veroudering van de bevolking. Dit wordt geïllustreerd in tabel 2 4). Om een idee te krijgen van deze verhouding in de toekomst hebben we in tabel 3 het geraamde aantal bejaarden vergeleken met het geraamde aantal personen in de beroepsleeftijd, tot 1990.

Tabel 2. Verhouding tussen het aantal bejaarden en het aantal personen in de beroepsleeftijd

	1970	1975	1980	1985	1990
a. Mannen ouder dan 64 jaar plus vrouwen ouder dan 59 jaar (in duizenden)	1582,1	1621,7	1566,7	1550,8	1596,6
b. Mannen tussen 20 en 64 jaar plus vrouwen tussen 20 en 59 jaar (in duizenden)	5068,3	5212,7	5473,2	5700,4	5788,6
Verhouding a/b	0,312	0,311	0,286	0,272	0,276

Bron: 1970: Nationaal Instituut voor de Statistiek, *Volkstelling*; andere jaren: Nationaal Instituut voor de Statistiek, *Bevolkingsprognoses*.

Uit deze tabel blijkt dat deze verhouding aanmerkelijk zal dalen gedurende de periode 1975-1985. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de verhouding gepensioneerden-bijdragenden niet in dezelfde mate zal afnemen, vooral vanwege het stijgend percentage rechthebbenden bij de vrouwen boven de 59 jaar. In elk geval zullen er gedurende de volgende tien jaar aanmerkelijk minder gepensioneerden zijn per bijdragende dan in het recente verleden het geval was; deze kentering zal zich vooral laten gevoelen tijdens de jaren 1980-1983 als gevolg van de sterke afname van het aantal geboorten tijdens de eerste wereldoorlog.

In de veronderstelling van een regelmatige aanpassing van de loongrens aan de loonevolutie en van een ongewijzigde wetgeving betreffende de pensioenuitkeringen mag men dan ook verwachten dat de pensioensector gedurende de volgende tien jaar belangrijke overschotten zal boeken. Hierdoor zal men in staat zijn tegen 1985 aanzienlijke reserves aan te leggen.

Het zou van een kortzichtige politiek getuigen indien men deze reserves zou aanwenden om verdere pensioenverhogingen toe te staan. Vanaf 1985 en vooral vanaf 1990 zal de cruciale verhouding tussen het aantal gepensioneerden en het aantal bijdragenden immers vrij snel in ongunstige richting evolueren. Aan de ene kant zal het aantal nieuwe pensioneringen weer aanzienlijk toenemen. Aan de andere kant zal het aantal bijdragenden afnemen vanaf het ogenblik dat het dalend geboortecijfer 5) zich voldoende manifesteert in het arbeidsaanbod. Bij gebrek aan omvangrijke reserves zou de pensioensector in de tweede helft van de jaren tachtig en vooral in de jaren negentig voor onoverzichtelijke financiële problemen komen te staan.

2. Familiale toelagen

Bij een analyse van de financiële vooruitzichten in deze sector komen demografische elementen natuurlijk evenzeer op de voorgrond als bij de pensioenen. Als gevolg van de reeds vermelde drastische daling van het geboortecijfer ge-

durende het jongste decennium boekt deze sector sinds geruime tijd belangrijke overschotten. Men heeft deze surplusen vooral aangewend om de uitkeringen structureel te verhogen. Zo werden de toelagen in oktober 1973 opgetrokken tot het niveau van de toelagen voor het overheidspersoneel. Vanaf 1 januari 1975 werden de familiale toelagen daarboven welvaartsvast gemaakt.

Zelfs met inachtneming van deze uitgavenverhogingen voorspellen we voor deze sector belangrijke overschotten voor de periode 1976-1980, tenminste indien de loongrens bij de berekening van de bijdragen regelmatig wordt aangepast aan de loonevolutie. In die veronderstelling zou het surplus in 1980 15 à 20% van de uitgaven bedragen 6). Zelfs indien de loongrens slechts zou worden aangepast aan de prijzevolutie, zou de sector Familiale Toelagen tot 1980 een klein overschot boeken. Onder druk van sommige sociale partners zullen deze overschotten waarschijnlijk vooral worden gebruikt om verdere verhogingen van de uitkeringen te financieren. Hierbij kan men zich enkele vragen stellen.

Het getuigt zeker niet van een dynamisch beleid indien men de „windfall profits” die de sector Familiale Toelagen als gevolg van de dalende nataliteit boekt automatisch gaat transfereren naar gezinnen met kinderen. Een deel van deze overschotten zou in elk geval reeds zeer nuttig kunnen worden gebruikt om de sociale infrastructuur voor de buitenhuiswerkende vrouw te verbeteren 7). Een ander alternatief (waaraan weinig aandacht wordt geschonken) bestaat in het verlagen van de bijdragevoeten. We hebben berekend dat, wanneer de loongrens aangepast wordt aan de loonevolutie, het mogelijk zou zijn de bijdragevoet met een tweetal punten te verlagen (dus van 10,5 tot 8,5%) om toch in de komende vijf jaar nog een evenwicht tussen ontvangsten en uitgaven te realiseren. Een dergelijke verlaging van de bijdragevoet zou dan de te verwachten verhogingen in andere sectoren kunnen compenseren.

3. Geneeskundige verzorging

De sector geneeskundige verzorging kent sinds enkele jaren financiële moeilijkheden. Deze moeilijkheden spruiten voort uit het feit dat de uitgaven sedert enige tijd de neiging hebben om structureel sneller te stijgen dan de bijdragen. In 1971 dreigde hierdoor reeds een groot tekort 8) te ontstaan, dat echter kon worden vermeden door een forse verhoging van de loongrens. Deze maatregel bood slechts weinig respijt, want ook gedurende de volgende jaren werd een deficit genoteerd. Eind 1974 bedroeg het gecumuleerde tekort aldus ca. Bfr. 6 mrd. wat neerkomt op ca. 9% van de uitgaven.

Gezien deze ontwikkeling zag de regering zich in oktober 1974 genoodzaakt enkele maatregelen uit te werken die nogal ambitieus werden aangekondigd als „Saneringsplan voor de Ziekteverzekering”. De belangrijkste ingreep betreft de

3) In 1973 was de prijs- en welvaartsstijging in aanmerking genomen voor de pensioenen gelijk aan 14,55%. De globale pensioenuitgaven (per rechthebbende beschouwd) stegen met 14,65%. Het feit dat de uitgaven per rechthebbende praktisch niet sneller stegen dan de (in aanmerking genomen) loonstijging kan wel gedeeltelijk te wijten zijn aan het toenemend belang van de vervroegde pensioenen; het pensioenbedrag voor deze laatste categorie is uiteraard gemiddeld gezien lager dan voor de andere gepensioneerden.

4) De stijging van de verhouding rechthebbenden-bijdragenden gedurende de periode 1970-1973 kan gedeeltelijk worden verklaard uit de toename van het aantal vervroegde pensioenen.

5) Het geboortecijfer is gedaald van ongeveer 160.000 in 1964 tot ongeveer 124.000 in 1974.

6) We hebben hier het surplus voor het jaar 1980 en niet het gecumuleerde overschot over de periode 1976-1980 op het oog.

7) Denken we hier maar aan het schrijnend gebrek aan kinderkribben.

8) Wanneer we hier spreken over tekorten houden we uiteraard rekening met de Rijkstoelage.

(reeds vermelde) afschaffing van de loongrens voor de berekening van de bijdragen. Gecombineerd met een geringe 9) vermindering van de bijdragevoet zal de afschaffing van de loongrens de bijdragenmassa in 1975 met ca. 9% doen toenemen. Het is echter belangrijk te noteren dat de afschaffing van de grens het stijgingsritme der ontvangsten na 1975 nog nauwelijks zal beïnvloeden 10).

Het plan bevat ook enkele maatregelen die, volgens de ramingen van de regering, de uitgaven in 1975 met ca. 4% zouden moeten drukken. Het betreft hier hoofdzakelijk de reeds vermelde (lichte) verhoging van het remgeld en het aanrekenen van een „hotelprijs” aan personen die gedurende lange tijd in een ziekenhuis verblijven (een uiterst onsociale maatregel!). Deze bescheiden wijzigingen zullen de fundamentele oorzaken van het enorm snelle accres der uitgaven voor geneeskundige verzorging nauwelijks beïnvloeden. Enkele van deze oorzaken zijn: de snelle toename van de dokterszorgen per verzekerde, de evolutie van de verpleegdag-

prijs in de ziekenhuizen en de spectaculaire stijging van de prijzen der farmaceutische specialiteiten (waarvan de gemiddelde prijs tussen 1964 en 1973 driemaal zo snel steeg als het algemeen prijspeil). Om deze elementen te beïnvloeden is met name een directe controle van het aanbod van geneeskundige verzorging gewenst. Wat dit laatste betreft, blijft het plan van de regering heel vaag 11).

We kunnen concluderen dat het saneringsplan op verre na niet in staat zal zijn om het verschil tussen het stijgingsritme van uitgaven en ontvangsten over een enigszins lange

9) De bijdragevoet werd verminderd van 5,75 tot 5,55%.

10) In de veronderstelling dat bij niet-afschaffing de loongrens regelmatig zou zijn aangepast aan de loonevolutie.

11) Het gebrek aan controle op het aanbod van gezondheidszorgen wordt geïllustreerd door het feit dat er thans in België evenveel studenten geneeskunde als artsen zijn, daar waar de behoefte aan verdere uitbreiding van het geneesherencorps eerder klein is.

RAADGEVEND BUREAU VAN DER WOLF B.V.

Glashaven 28, Rotterdam-3001

Telefoon: 010-12.88.11

Ter uitbreiding van de vervoersekonomische staf van het bureau bestaat behoefte aan de aanstelling van een

VERVOERSEKONOOM

met belangstelling voor het werk in ontwikkelingslanden.

Deze funktionaris zal vooreerst deel uitmaken van de bureau-staf. Uitzending naar een ontwikkelingsland voor korte of lange perioden behoort echter tot de mogelijkheden.

Vereist is een voltooide academische opleiding en ervaring in de vervoersekonomie.

Daarnaast wordt een praktische instelling verlangd t.a.v. de problemen in ontwikkelingslanden, alsmede een goede beheersing van de Engelse en/of Franse taal.

Belangstellenden worden uitgenodigd hun schriftelijke sollicitatie aan bovengenoemd adres te zenden.

periode weg te werken. De getroffen maatregelen zullen waarschijnlijk nauwelijks voldoende zijn om in 1975 de eindjes aan elkaar te knopen.

Laten we nu overgaan naar onze voorspellingen van ontvangsten en uitgaven voor de periode 1976-1980. Aangezien de loongrens is afgeschaft, mag men verwachten dat de bijdragen (uitgedrukt per werknemer) zullen stijgen met hetzelfde ritme als de gemiddelde lonen.

Om de uitgaven vooruit te berekenen voor de periode 1976-1980 hebben we regressie-analyse toegepast. Hierbij werden weer de hierboven vermelde subsectoren onderscheiden; honoraria van geneesheren, kosten van ziekenhuisverpleging en terugbetaling van farmaceutische producten. De voornaamste verklarende variabelen hielden verband met de prijs, de consumptie en de terugbetalingsmodaliteiten voor deze verschillende zorgen. Uit onze analyse bleek dat bij ongewijzigd beleid de uitgaven (uitgedrukt per rechthebbende) net als gedurende de jongste jaren aanmerkelijk sneller zullen stijgen dan de gemiddelde lonen.

Om het financieringssaldo te kunnen voorspellen, moeten we ook nog rekening houden met de verhouding rechthebbenden-bijdragenden. Net als in de pensioensector mag men verwachten dat deze ratio gedurende de rest van de jaren zeventig lichtjes zal dalen. Dit zal echter niet kunnen beletten dat de sector Geneeskundige Verzorging tijdens deze jaren steeds grotere tekorten zal boeken. Bij een ongewijzigde Rijkstoelage bedraagt het voorspelde (niet-gecumuleerde) deficit voor 1980 ca. 15 à 20% van de uitgaven.

Aangezien het ombuigen van de uitgaventrend, vooral vanuit politiek oogpunt zeer moeilijk is, zal men waarschijnlijk ook in de toekomst trachten de situatie aan te zuiveren door maatregelen te nemen aan de ontvangstenzijde. Nu de loongrens is afgeschaft, blijven hier maar twee alternatieven: de Rijkstoelage aanpassen of de bijdragevoeten verhogen. Om tekorten te vermijden zal men volgens onze voorspellingen, bij een gelijkblijvende bijdragevoet de Rijkstoelage moeten laten stijgen van 33% der uitgaven in 1974 tot meer dan 50% der uitgaven in 1980. Indien daarentegen de Rijkstoelage (in % van de uitgaven) niet verhoogd wordt, zou het evenwicht tot 1980 slechts kunnen worden gegarandeerd indien de bijdragevoet wordt verhoogd met een 4 à 5 punten (m.a.w. tot rond de 10%).

Hierbij moeten we nogmaals opmerken dat men door te dokteren aan de ontvangstenzijde het structurele verschil tussen de toename der uitgaven en deze der ontvangsten niet kan wegwerken. Indien de in de vorige alinea vermelde maatregelen zouden worden getroffen, zou men na 1980 toch weer voor financiële moeilijkheden staan.

De volgende conclusie dringt zich op. Indien men wil vermijden dat het tekort in de Ziekteverzekering nog heel lang een punt van discussie blijft, moet de uitgavenstijging in ieder geval worden gedrukt. Hiervoor is een strikte controle zowel op het aanbod, de vraag als de prijs van de gezondheidszorgen noodzakelijk. Wat betreft het aanbod zou men zich vooral kunnen concentreren op een betere aanpassing van het aantal zorgenverstrekkers aan de behoefte en een herziening van het honoreringssysteem voor artsen (dat nu nog volledig gebaseerd is op het aantal behandelingen). De vraag naar geneeskundige zorgen zou kunnen worden ingedijkt door een forse verhoging van het remgeld of misschien zelfs door het beperken van de terugbetalingen tot de z.g. „grote risico's”. Tenslotte moet de controle op de prijsvorming van de farmaceutische producten dringend worden herzien; het huidige systeem der maximumprijzen werkt immers zeer slecht 12).

4. Verzekering tegen arbeidsongeschiktheid

Volgens onze voorspellingen zal een regelmatige aanpassing van de loongrenzen aan de loonevolutie voldoende zijn om in deze sector een evenwicht te realiseren 13). Een afschaffing van de loongrenzen zou tegen 1980 een overschot gelijk aan 10% van de uitgaven tot gevolg hebben.

5. Werkloosheidsverzekering

De financiële situatie in deze sector hangt in de eerste plaats af van de conjuncturele toestand. Immers, terwijl in de andere sectoren een verhoging van de werkloosheidsgraad over het algemeen zowel een remmende invloed heeft op de uitgaven (via een vertraging van de loonstijging) als op de ontvangsten, doet zulk een wijziging de werkloosheidsuitgaven uiteraard sneller stijgen.

Volgens onze voorspellingen zal het financiële evenwicht in deze sector (bij gelijkblijvende bijdragevoeten) dan ook slechts kunnen worden gerealiseerd indien de werkloosheidsvoet niet hoger ligt dan 5% 13) en de loongrens regelmatig wordt aangepast aan de loonevolutie. In 1975 is de werkloosheidsgraad merklijk hoger dan het hier vermelde cijfer; de regering heeft dan ook reeds belangrijke supplementaire Rijkstoelagen moeten toekennen om de uitbetaling van de werkloosheidsuitkeringen te garanderen.

SLOTBESCHOUWINGEN

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de financiële moeilijkheden zich vooral zullen voordoen in de sector der Geneeskundige Verzorging. We hebben er reeds op gewezen dat bij een ongewijzigd beleid de gemeenschap hier in de komende jaren steeds grotere tekorten zal moeten opvullen. Sommigen werpen hierbij op dat men zich bij beleidsbeslissingen inzake gezondheidszorg niet in de eerste plaats moet laten leiden door de beschikbare financiële middelen, maar door de behoeften. In dit verband is het jammer dat een grondige kosten-batenanalyse van de geneeskundige verzorging, in België althans, ontbreekt. De meeste waarnemers zijn het er echter over eens dat de explosieve groei van de uitgaven gedurende de jongste jaren zich niet gereflecteerd heeft in een evenredige toename van de kwaliteit der zorgen.

Het lijkt ons daarom gewenst dat de beleidsvoerders onmiddellijk maatregelen nemen om de uitgavenstijging der geneeskundige verzorging af te remmen. Een deel van deze maatregelen (met name die welke op het aanbod betrekking hebben) zal echter slechts met een zekere vertraging voldoende effect sorteren. Daarom zal gedurende de volgende jaren ook een verhoging van de bijdragevoet noodzakelijk zijn, tenminste als men de Rijkstoelage niet verder wenst te laten toenemen. Het komt ons voor dat deze bijdrageverzwaring althans gedeeltelijk zou kunnen worden gecompenseerd door een vermindering van de para-fiscale druk in de sector Familiale Toelagen. Een dergelijke operatie is echter slechts mogelijk wanneer men de sector Sociale Zekerheid meer globaal gaat bekijken dan in het verleden het geval is geweest.

Ook inzake pensioenen is een dynamisch beleid gewenst. Men zal hier de neiging moeten onderdrukken om de overschotten die (volgens onze voorspellingen althans) gedurende de volgende tien jaar zullen geboekt worden, om te zetten in verdere verhogingen der uitkeringen. Deze overschotten zullen immers vanaf 1985 noodzakelijk zijn om de (voor de pensioensector) ongunstige demografische evolutie op te vangen.

Tenslotte willen we nog wijzen op de conjunctuurgevoeligheid van de financiële situatie der sociale zekerheid. Uit onze schattingen blijkt dat een verhoging van de werkloosheidsvoet met 1% (bijv. van 4 tot 5% van het aantal

12) Zie G. Spitaels, *Réflexions sur la politique de sécurité sociale*, Editions de l'Université de Bruxelles, Brussel, 1973, blz. 162-165.

13) We veronderstellen hier opnieuw dat de berekening van de Rijkstoelage ongewijzigd zal blijven.

13) De werkloosheidsvoet wordt hier gedefinieerd als de som van het aantal volledig en gedeeltelijk werklozen gedeeld door het aantal tegen werkloosheid verzekerde personen.

Thomas Robert Malthus

(1766-1834)

Malthus werd geboren op zijn vaders landgoed in Surrey. Zijn vader was een wat teruggetrokken intellectuele land-
edelman, een niet afgestudeerd jurist, die bevriend was met o.a. Hume en Rousseau.

Onder invloed van Rousseau's „Emile” geschiedde de opvoeding van de jonge Malthus privé, door zijn vader en door privé leraren. Op achttienjarige leeftijd werd hij voor het eerst leerling op een school, het Jezus-college te Cambridge.

Hier studeerde hij wiskunde, maar besteedde ook veel tijd aan de studie van geschiedenis, geografie, moderne talen, dichtkunst enz. Malthus was een levendige student die veel hield van debatteren, schaatsen, roeien en cricketspelen. Hij studeerde na vier jaar af met een zeer goed resultaat, waarna hij nog een aantal jaren als „fellow” aan het Jezus-college verbonden bleef. Ondertussen was hij ook tot geestelijke gewijd. Dit was hem overigens door de rector in verband met een spraakgebrek afgeraden. Malthus had namelijk vanaf zijn geboorte een gespleten gehemelte, een kwaal die waarschijnlijk erfelijk was. Een voorvader die priester was, werd om dezelfde reden eens uit zijn gemeente gejaagd, o.a. omdat de boze boeren hem niet konden verstaan. Ondanks zijn gebrek heeft Malthus nooit te klagen gehad over de belangstelling op de colleges die hij na zijn studie in 1804 te Haileybury ging geven als Englands eerste professor in de political economy. Hij gaf les aan het pas opgerichte East India College, een tweejarige opleiding voor jonge mensen die in dienst van de East India Company naar India vertrokken. Tot zijn dood toe zou Malthus hier een geliefd hoogleraar blijven en grote waardering genieten (de studenten noemden hem „pop”).

In zijn fellowtijd schreef hij na een vriendschappelijk verschil van mening met zijn vader een anoniem strijdschrift dat grote beroering zou wekken, namelijk An essay on the principle of population as it affects the future improvement of society, with remarks on the speculations of Mr. Godwin, M. Gondorcet and other writers (1798). In dit werk stelde hij zich op tegen het optimistisch radicalisme van o.a. Condorcet en Godwin die meenden dat het afschaffen van instituties als eigendomsrecht, erfrecht, inkomensongelijkheid en het monogame huwelijk de samenleving zou verbeteren.

Volgens Malthus vond de „vice and misery” echter niet zijn oorzaak in institutionele, maar in biologische en technische omstandigheden, namelijk de grote voortplantingspotentie van de mens, gedreven door de „laws of nature and the passions of mankind” en de beperktheid en vruchtbaarheid van de grond waardoor de organische produktie veel minder

verzekerden) een daling van de bijdragen met 14% tot gevolg heeft. Zulk een conjunctuurwijziging zal echter de uitgaven niet in dezelfde mate drukken. In de sector der werkloosheidsverzekering zal er zelfs een automatische verhoging van de uitgaven mee gepaard gaan. Indien de huidige recessie nog enige tijd aanhoudt, zullen de financiële resultaten van de verschillende verzekeringen dan ook (nog) minder gunstig zijn dan hierboven weergegeven.

R. Boelaert
M. J. Festjens

snel toe kon nemen. Om tot een oplossing te komen zag Malthus niets in het verlaten van het eigendoms- en erfrecht en het garanderen van een inkomen in de vorm van armensteun. Hij zag de oplossing meer in opvoeding, het bijbrengen, besef van de situatie, „moral restraint” (huwelijksuitstel tot men meent zelf een gezin te kunnen onderhouden in combinatie met seksuele onthouding in de uitstelperiode), het proberen op een hoger levensniveau te komen en het kindertal daartoe op de moreel juiste manier te beperken.

In 1804 trouwde Malthus met een elf jaar jongere vrouw waarmee hij een zeer harmonieus en gelukkig huwelijksleven heeft gehad. Van de drie kinderen die geboren werden overleefden hem er twee. Malthus had het niet erg breed, maar gaf niet veel om geld. Op Haileybury ontving hij regelmatig vrienden en voerde hij een uitgebreide correspondentie. Intieme vrienden waren o.a. Ricardo, Say, Sismondi, Horner en James Mill. De intellectuele parties van mevr. Malthus waren zeer populair en beroemd.

De eenvoudige, gelijkmoedige, vriendelijke, waarheids-
lievende en geduldige Malthus kreeg na zijn Essay on the principle of population vele scherpe aanvallen te verduren. Sommige vooraanstaande burgers zoals Cobbett en Coleridge werden al rood alleen bij het noemen van zijn naam. De aanvallen gingen soms figuurlijk, maar soms ook letterlijk over tot het gooien met modder.

Malthus had echter ook vele grote bewonderaars. Eerbewijzen als het lidmaatschap van de Royal Society en van de Royal Society of literature, een erelidmaatschap van de Koninklijke Academie Van Berlijn enz. vielen hem ten deel. Hij was mede-oprichter van de Political Economy Club en van de Statistical Society.

Na de eerste versie van zijn Principle of population reisde Malthus Europa af om statistisch materiaal te verzamelen voor een tweede, geheel veranderde editie (1803). Hiernaast schreef hij o.a. Observations on the effects of the cornlaws (1814), An Inquiry into the nature and progress of rent (1815), The grounds of an opinion on the policy of restricting the importation of foreign corn (1815), Principles of political economy (1820, 2e editie 1836), The measure of value (1823), Definitions in political economy (1827). Zijn Principle of population inspireerde Darwin tot zijn bekende evolutietheorieën.

Wat zijn economische theorieën betreft, was Malthus evenals Ricardo een discipel van Smith waarbij beide geleerden Smith' theorie uitdiepten, uitbreidden en verbeter-

Hoe duur wordt het ambtenarenpensioen?

PROF. DR. A. J. VERMAAT*

Enige tijd geleden verscheen bij de Staatsdrukkerij het in april van dit jaar vastgestelde verslag van de Vijftiende wetenschappelijke balans van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP). Een gereede aanleiding om nader in te gaan op de vooruitzichten van het financiële reilen en zeilen van het ABP. Dit tegen de achtergrond van de zich in Nederland verbreidende gedachte dat het in feite welvaartsvaste ambtenarenpensioen op den duur niet is te handhaven 1). Ik beperk me in het onderstaande artikel uitdrukkelijk tot de vraag, welke financiële vooruitzichten het ABP op dit moment heeft. Met andere woorden, loopt de zaak rond bij de huidige berekende premie van 24%?

Het verloop van de vermogenspositie van het ABP

Op grond van artikel L 15 van de Algemene Burgerlijke Pensioenwet wordt er elke drie jaar een wetenschappelijke

balans voor het ABP opgesteld. Recentelijk verscheen de *Vijftiende balans* met de officiële cijfers per 1 januari 1971. Door het karakter van zo'n *wetenschappelijke* balans is een tamelijk lange periode vereist voor de vaststelling ervan. Men moet immers rekening houden met enerzijds de contante waarde van de activa, onder meer door het disconteren van toekomstige opbrengsten, en anderzijds met het langs actuariële weg berekenen van de contante waarde van toekomstige verplichtingen, onder meer aan de hand van waarschijnlijkheidstafels voor sterfte, invalidering, huwelijk e.d.

Wat is nu het verloop van de vermogenspositie van het ABP, wanneer men de financiële cijfers over de laatste jaren in de vergelijking betreft? Het gaat in dit verband vanzelf-

* Hoogleraar theorie van de economische politiek aan de Vrije Universiteit, Amsterdam.

1) Bijv. bij G. Nooteboom, *Inkomensbeleid en ouderdomsvoorziening*, *Openbare uitgaven*, nr. 5, 1973/3, blz. 125-149.

den. Hoewel Malthus en Ricardo veelal zaken vanuit een andere hoek bekeken, werden zij tijdens de 11 jaren dat zij disputeerden zeer goede vrienden. Typerend voor deze vriendschap, maar ook voor de mens Malthus is wel zijn uitspraak na de dood van Ricardo.

„I never loved anybody out of my own family so much. Our interchange of opinion was so unreserved, and the object after which we were both enquiring was so entirely the truth and nothing else, that I cannot but think we sooner or later must have agreed”.

Malthus was niet alleen econoom, wetenschapper, maar hij was, zoals reeds vermeld, ook geestelijke. Hij zag de mensen niet alleen als categorieën, maar ook als individuen. Het was dan ook beslist niet, omdat hij geen medelijden had met de armen, dat hij tegen liefdadigheid en staatsondersteuning was, maar omdat hij zag dat als de armen op de lange termijn voor zich zelf zouden zorgen hen dat meer goed zou doen dan de afhankelijkheid van liefdadigheid.

De staat hield hierbij overigens wel functies als onderwijs, gezondheidszorg, arbeidstijdverkorting enz. Zo was Malthus, die door velen als reactionair en conservatief bestempeld werd (overigens Wigh in de politiek), een van de weinigen die publiekelijk Peels Bill van 1819 voor verkorting van werktijd voor kinderen steunde. Ook was Malthus een fervent supporter van vrouwenrechten. In het algemeen zag Malthus de samenleving en daarmee ook de economische orde vanuit het oogpunt van de landedelman en wilde hij de uitgeprobeerde oude instituties behouden hoewel soms, maar dan geleidelijk, verbeteren.

Malthus was niet in stricte zin een utilitarist. Zagen de

utilitaristen bijv. het individu als economische basiseenheid, Malthus zag als fundament meer het gezin. Hij bepleitte dan ook een verbetering van levensstandaard en moraal van de mens via gezinsverband terwijl de utilitaristen de nadruk legden op geboortebeperving, ook op andere wijze dan „moral restraint”.

De grootste economische bijdrage van Malthus is de bevolkingstheorie geweest die, o.a. volledig geaccepteerd door Ricardo, ging functioneren als hoeksteen van de klassieke theorie. Ook zijn renttheorie werd, te samen met die van anderen, basis van het klassieke economische denken. Minder aandacht kregen zijn korte-termijn „glut-theorie” waarbij hij vooruitliep op de Keynesiaanse visie op de werkloosheid en zijn visie dat geld niet alleen een neutraal intermediair was. Ook zijn kritiek op de wet van Say moest het afleggen tegen de Ricardiaanse theorie van onmogelijkheid van algehele overproductie. Keynes verzuchtte eens:

„If only Malthus instead of Ricardo, had been the parent stem from which nineteenth century economics proceeded, what a much wiser and richer place the world would be today”.

Duidelijk is dat Malthus in ieder geval een grote invloed heeft gehad, met name op de ontwikkeling van bevolkingsanalyses, -prognoses, -tellingen en -statistieken.

In 1834 sterft plotseling de auteur waarvan Bertrand Russell zei: „If a man's greatness is to be measured by his effect upon human life, few men have been greater than Malthus”.

H. M. Becker

sprekend niet om de ontwikkeling van de balanstotalen, maar in de eerste plaats om de vraag of zich actuariële overschotten of tekorten voordoen. Om de laatste gegevens enigszins in een historisch perspectief te kunnen plaatsen, geef ik eerst wat cijfers uit de vorige balans, de *Veertiende wetenschappelijke balans per primo 1968*.

Begin 1968 paraisseerde een actuariel vermogensoverschot op de balans ter grootte van ruim f. 2 mrd.; dit betekende een stijging van het overschot met f. 236 mln. ten opzichte van begin 1965. Overigens oordeelde men het toen niet verstandig de pensioenpremies te verlagen. De premie bestaat uit twee helften van 12%, namelijk enerzijds een basispremie en anderzijds een inhaalpremie ter bestrijding van eventuele tekorten op grond van de algemene loonstijging. De Balanscommissie oordeelde het bij de veertiende balans verstandig om de premie op 24% te handhaven met het oog op het feit dat de gemiddelde loonstijging die van 5 à 6% overtreft en met het oog op de kans dat de omvang van het ambtenarenbestand wat minder snel zou kunnen groeien dan voorheen. Het bestaande vermogensoverschot werd hierbij beschouwd als een soort van buffer voor de eerstkomende jaren.

De stand per 1 januari 1971 en verder

Wat is er blijkens de *Vijftiende balans per primo 1971* in de tussengelegen drie jaren veranderd? Het actuariële overschot blijkt met ruim f. 1.600 mln. te zijn gedaald tot een magere f. 400 mln. De vermogenspositie is dus ontegenzeggelijk verslechterd over de laatste periode. Wat zijn de oorzaken? Er werken zowel positieve als negatieve factoren. Positief werken factoren als de verdere groei van het aantal ambtenaren voor de pensioenwet, het gunstige verschil tussen marktrente en rekenrente, en de aftrek bij de uitkeringen ingevolge de AOW/AWW-regeling. Negatieve invloeden zijn vooral de snel gestegen invalideringskansen (onder meer bij het onderwijs) en de voortgaande inflatie. Ondanks de continuering van de inhaalpremie ad 12% gedurende de eerste tien jaar na de balansdatum blijkt actuariel gezien een teruggang van per saldo f. 1.600 mln. op te treden.

De vraag die hierbij rijst, is vanzelfsprekend: kan men op de oude voet blijven doorgaan? Ten einde wat meer inzicht te verkrijgen in de toekomstige ontwikkelingen, heeft de Balanscommissie onderzocht wat — met behulp van schattingen — de verdere ontwikkeling tussen 1971 en 1974 is geweest. Hoe luidt de conclusie wanneer men ook de periode 1971-1974 in de beschouwing betreft? Het pessimisme blijft de boventoon voeren, want er blijkt over deze drie jaren een actuariel *tekort* op te treden van ongeveer f. 3 mrd., zodat er per saldo een vermogenstekort op 1 januari 1974 zal zijn van ruim f. 2,5 mrd. Als oorzaken gelden ook nu weer de sterk gestegen invalideringskansen en de algemene loonstijging.

Vooruitzichten en beleid

Wanneer men bovenstaande ontwikkelingstendenties op zich laat inwerken, kan men slechts uiterst pessimistische conclusies trekken. In een opvallende tegenstelling hiermee staat de slotzin van de Balanscommissie op blz. 47 van deze

laatste wetenschappelijke balans: „Zij acht het echter in dit stadium voorbarig wijzigingen in de financiering, met name in de hoogte van het bijdrage-percentage voor te stellen”. Dit noodt tot een discussie. Hiertoe vat ik nog eens de verschillende ontwikkelingen samen, waarbij ik moet afzien van een nauwkeurige kwantificering.

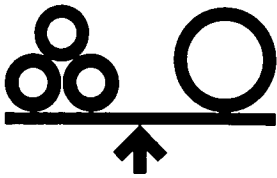
In het verleden is een duidelijk positief werkende factor geweest, de relatief snel groeiende omvang van het ambtenarenkorps. Het lijkt mij een regelrechte illusie te menen, dat zo'n ontwikkeling kan blijven doorgaan met een groeivoet boven die van de bevolking resp. de beroepsbevolking. In dit verband moet gewezen worden op een sterk negatieve factor, namelijk het feit dat het personeelsbestand nog geenszins is gestabiliseerd qua leeftijdsstructuur. Er treedt nog steeds een verdere gemiddelde veroudering op. Juist wanneer de groei van het totale bestand afneemt, zal deze factor een ongunstige uitwerking hebben op het actuariële saldo.

Een andere belangrijke positieve factor in het verleden was de meer dan evenredige verhoging van het AOW-AWW-uitkeringenniveau in verband met de bestaande inbouwregeling. Voor de toekomst lijkt men niet veel te mogen verwachten van verdere aanzienlijke *structurele* verbeteringen op dit terrein. Een sterk negatieve factor was de trendmatige stijging van het invalideringspercentage. Zelfs aangenomen dat deze stijging zich op korte termijn zou stabiliseren, blijft de uitwerking voor de toekomst aanzienlijk negatief. Tenslotte wijs ik op de inflatiefactor, die enorme back-service-verplichtingen veroorzaakt. Hoe kan men zich — bij toch al ongunstige ontwikkelingstendenties — tevreden blijven stellen met premiepercentages van 24, die volgens de tekst van de *Veertiende wetenschappelijke balans* (blz. 43) slechts voldoende zijn voor het opvangen van de verplichtingen bij een algemene loonstijging van 5 à 6%? Het is niet uitgesloten dat de Balanscommissie in dit verband denkt aan de positieve werking van de boven de rekenrente van 4% gestegen marktrente. Hoewel er hierdoor enige compensatie wordt geboden, blijft er een écart bestaan, zolang het verschil niet gelijk wordt aan de inflatievoet nog afgezien van initiële tekorten in verband met oude leningen tegen een lagere rentevoet. Het kan ook zijn, dat men denkt aan een verlenging van de 10-jarige periode voor de betaling van de inhaalpremie. Hoe dit ook zij, per saldo verwacht ik bij de huidige tendenties een doorgaande verslechtering van de vermogenspositie van het ABP.

Het zou in ieder geval verstandig zijn om — in plaats van de ogenschijnlijk geruststellende conclusie van de Balanscommissie — een nadere kwantitatieve financiële analyse te maken van het toekomstige verloop. Het is bijv. zeer de vraag of het voor betrokkenen een billijke zaak is tot de toekomst te blijven wachten met premie-aanpassingen, die zullen voortvloeien uit de gemiddelde veroudering van het ambtenarenbestand. Een tijdig beleid is m.i. noodzakelijk. Immers, indien er de facto actuariële tekorten optreden of al opgetreden zijn, volstaat men helaas maar al te vaak met een premiewijziging ter vermindering van een verdere verslechtering. Het inmiddels genoteerde tekort wordt dan ten onrechte door de overheid overgenomen, d.w.z. geboekt op rekening van de Nederlandse belastingbetaler. Het wordt dus hoog tijd dat de minister van Financiën zijn collega van Binnenlandse Zaken de wacht aanzegt!

A. J. Vermaat

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

Vernieuwing van de WTK

DRS. A. D. DE JONG*

Voor bankiers mag „WTK” dan wel een overbekend letterslot zijn, voor buitenstaanders is deze combinatie van drie letters minder duidelijk, en zal eerder doen denken aan wereldkampioenschappen tennis of turnen. Het gaat hier echter om de Wet Toezicht Kredietwezen, waarop het gehele toezicht op het Nederlandse bankwezen is gebaseerd. In juli jl. is een nieuw wetsontwerp ingediend ter wijziging van de bestaande WTK, en dat is een aanleiding om ook voor niet-bankiers het slot eens open te maken en te kijken wat er nu in de kluis ligt, - en er straks nog bij komt te liggen.

Voorgeschiedenis

Na een voorlopige wet in 1952 kwam in 1956 de definitieve regeling tot stand die ook nu nog geldt: de Wet Toezicht Kredietwezen 1). In 1970 werd echter een wetsontwerp ingediend voor een nieuwe WTK. Hierbij stond voorop de uitbreiding van de crediteurenbescherming, dit mede naar aanleiding van een enkele jaren daarvoor opgetreden bankfaillissement. De eisen voor inschrijving als bank in het register van De Nederlandsche Bank (DNB) werden uitgebreid. Ook zou DNB dwingende aanwijzingen kunnen geven aan de bankleiding en zelfs zou er een „stille curatele” kunnen worden ingesteld, waarbij door DNB aangewezen personen de gang van zaken bij een bank in feite zouden bepalen, zonder dat dit naar buiten bekend zou worden. Naast surseance en faillissement werd ook de mogelijkheid van een „noodregeling” geïntroduceerd, om slagvaardiger te kunnen optreden bij moeilijkheden, zodat de blokkering van de tegoeden zo kort mogelijk is. Ook werd de wenselijkheid uitgesproken van een, in overleg met het bankwezen in te voeren, collectieve garantieregeling ten aanzien van toevertrouwde gelden.

Nadat het voorlopig verslag op dit ontwerp voor de nieuwe WTK in april 1971 was verschenen, stakte de gang van het wetsontwerp enigszins. Dit is niet alleen toe te schrijven aan enkele kabinetswisselingen, maar ook aan het inzicht dat verdere wijziging van WTK noodzakelijk was. Bij het 25-jarig jubileum van de Nederlandse Bankiersvereniging in 1974 onthulde minister Duisenberg dat hij o.a. van plan was om een volledig vergunningstelsel voor

kredietinstellingen in te voeren, dit met het oog op een verdere vergroting van de crediteurenbescherming. Ook zou de minister van Financiën sterker betrokken worden bij de goedkeuring vooraf van fusies en deelnemingen van kredietinstellingen.

Nieuw wetsontwerp

De lang verbeide Memorie van Antwoord verscheen 7 juli jl., te zamen met een gewijzigd wetsontwerp, dat onder andere bovengenoemde punten bevatte.

Op verschillende punten is het wetsontwerp ook aangepast aan de Europese ontwikkelingen op het gebied van de harmonisatie van wetgeving. Dit geldt zelfs voor de ontwerp-richtlijn ter coördinatie van bankwetgeving in de lidstaten, die eind 1974 bij de Raad werd ingediend, maar nog niet is aanvaard 2). Deze „Europese” aanpassingen betreffen met name de overgang naar een vergunningstelsel en de vergunningseisen van bekwaamheid en betrouwbaarheid.

Hoewel de Europese Monetaire Unie, het vrije kapitaalverkeer tussen de lidstaten en de totstandkoming van één gemeenschappelijke bankmarkt nog veraf lijken, is deze vlotte aanpassing van de Nederlandse wetgeving aan de Europese ontwikkelingen bijzonder toe te juichen. In deze rubriek zullen slechts enkele aspecten van het nieuwe ontwerp voor de WTK worden behandeld 3). Ter sprake komen het nieuwe vergunningstelsel, de reikwijdte van de wet, de goedkeuring van fusies en deelnemingen en de collectieve garantieregeling.

Wat is een bank?

Een bank, of beter gezegd een kredietinstelling „maakt zijn bedrijf van het ter beschikking verkrijgen van gelden, dagelijks of op termijnen van korter dan twee jaar opvorderbaar, al dan niet in de vorm van spaargelden, en van het voor eigen rekening verrichten van kredietuitzettingen en beleggingen”, aldus artikel 1, lid 1, sub a van het nieuwe ontwerp WTK. Dit wil echter nog niet zeggen dat nu iedereen dit interessante bedrijf kan gaan uitoefenen.

Volgens de nu geldende WTK is voor het bankiersbedrijf geen vergunning vereist, wel worden de handelsbanken, landbouwkredietbanken, effectenkredietinstellingen en spaarbanken ingeschreven in een register van DNB, hetgeen impliceert dat DNB dan ook het monetair en bedrijfseconomisch toezicht op deze instellingen uitoefent. De landbouwkredietbanken en spaarbanken worden zonder meer in het re-

* De auteur is medewerker van het Economisch Bureau van de AMRO-Bank te Amsterdam. Het artikel is geschreven à titre personnel.

1) Voor meer informatie over de totstandkoming van deze wet wordt verwezen naar het standaardwerk: H. W. J. Bosman, *De Wet Toezicht Kredietwezen*, Leiden, 1958.

2) Zie hiervoor o.a. L. van Driel, *De Europese bankwet*, ESB, 29 januari 1975, blz. 99 e.v. J. R. Steinhauser, *Coördinatie van het bankrecht in de EG*, *Bank- en Effectenbedrijf*, september 1975, blz. 335 e.v. A. D. de Jong, *Recente ontwikkelingen op het gebied van de Europese bankwetgeving*, ESB, 12 februari 1975, blz. 147 e.v.

3) Voor een meer gedetailleerde behandeling van het nieuwe ontwerp WTK zie o.a.: H. W. J. Bosman, *Het nieuwe wetsontwerp toezicht kredietwezen*, *Bank- en Effectenbedrijf*, juli-augustus 1975, blz. 265 e.v. W. Eizenga, *Spaarbanken, branchevervaging en het toezicht van De Nederlandsche Bank*, *Bank- en Effectenbedrijf*, juli-augustus 1975, blz. 269 e.v. C. J. Rijnvos, *Herziening Wet Toezicht Kredietwezen*, *Bank- en Effectenbedrijf*, september 1975, blz. 319 e.v. H. A. de Werker, *De coöperatief georganiseerde banken en het wetsontwerp toezicht kredietwezen*, *Bank- en Effectenbedrijf*, oktober 1975, blz. 375 e.v. A. W. Jonker, *Het nieuwe ontwerp van Wet Toezicht Kredietwezen*, *Bank- en Effectenbedrijf*, november 1975.

gister ingeschreven, terwijl voor de handelsbanken en effectenkredietinstellingen voor inschrijving een minimum eigen vermogen vereist is van f. 100.000 resp. f. 50.000. Geconstateerd kan worden dat het met de huidige wettelijke vereisten voor inschrijving nogal meevalt, en dat kleinere handelsbanken en effectenkredietinstellingen hun bedrijf kunnen uitoefenen zonder toezicht van DNB. Het staat bovendien aan een ieder vrij om de naam „bank” te gebruiken, aangezien hiervoor geen wettelijke bescherming bestaat.

Aan deze situatie, die ook uit oogpunt van crediteurenbescherming ongewenst is, zal de nieuwe WTK een einde maken. Het zal verboden zijn zonder vergunning als kredietinstelling werkzaam te zijn, een situatie die in andere Europese landen reeds lang bestaat. Voordat een vergunning verleend wordt, moet aan een aantal belangrijke eisen worden voldaan. Deze zijn: een minimum eigen vermogen (er wordt gedacht aan f. 500.000, ongeacht het soort instelling), een door een register-accountant goedgekeurde jaarrekening, een ten minste twee-hoofdige leiding (in West-Duitsland noemt men dit het „Vier-Augen-Prinzip”), en indien toepasselijk, ten minste drie commissarissen. Bovendien wordt de vergunning niet verleend indien de leidende personen naar het oordeel van DNB onvoldoende deskundig of betrouwbaar zijn. De kredietinstellingen, die een vergunning hebben gekregen, zullen worden ingeschreven in het register van DNB en aan niet-geregistreerde instellingen zal het verboden zijn om publiekelijk korte of lange gelden beneden een bepaald bedrag (vermoedelijk f. 100.000) aan te trekken. Alléén geregistreerde instellingen, DNB zelf en bijv. ook de RPS, zullen de naam „bank” en vormen of vertalingen daarvan (bijv. „banque”) mogen hanteren. Dit betekent dat de naam „spaarbank” niet meer uitsluitend is voorbehouden aan de spaarbanken, de RPS en de landbouwkredietbanken, maar dat ook de handelsbanken, waarvan het aandeel in de spaartegoeden al meer dan 18% bedraagt, nu ook deze naam kunnen gebruiken om één van hun activiteiten aan te duiden.

Toezicht op andere instellingen

Het toezicht van DNB is ook van toepassing op enkele soorten instellingen, die niet voldoen aan de definitie van kredietinstelling. Hierbij moet echter een onderscheid worden gemaakt tussen het bedrijfseconomisch toezicht (bijv. op liquiditeit en solvabiliteit) ter bescherming van de crediteuren, en het monetair toezicht dat onder andere de vorm kan aannemen van een kredietrestrictie. Zo zullen ook instellingen die kredietuitzettingen of beleggingen verrichten met gelden die op een termijn

van twee jaar of langer opvorderbaar zijn (de z.g. kapitaalmarktinstellingen, zoals bijv. hypotheekbanken) met het oog op de crediteurenbescherming onder het bedrijfseconomisch toezicht van DNB kunnen worden geplaatst, en zullen dan apart worden geregistreerd.

Aan de andere kant kunnen niet-kredietinstellingen, die korte gelden plegen aan te trekken, onder het monetair toezicht worden gebracht, indien aan de vorderingen op deze instellingen (de z.g. „near-banks”) door de geldverschaffers een zeker geld-karakter wordt toegekend. Gezien het al genoemde verbod om bedragen beneden de f. 100.000 aan te trekken, wordt bescherming van dergelijke grote geldverschaffers niet nodig geacht, zodat de „near-banks” niet zullen vallen onder het bedrijfseconomisch toezicht.

Dit alles neemt echter niet weg, dat de kapitaalmarktinstellingen kredieten verlenen en dat er in zekere zin ook van „near-banking” sprake is bij bovengenoemde geldverschaffers, die toch in feite krediet verlenen. Dit zijn twee groepen instellingen, die buiten het monetair toezicht vallen, maar toch concurreren met de banken. Hierdoor kunnen de banken in geval van een kredietrestrictie in een ongunstige concurrentiepositie komen te verkeren.

Een geheel ander geval doet zich voor bij de PCGD en RPS, die in principe wel voldoen aan de definitie van kredietinstelling, maar ook in het nieuwe ontwerp WTK niet als zodanig worden beschouwd. Wel is op beide instellingen het monetair toezicht van toepassing. Deze uitzonderingspositie zal echter worden opgeheven, zodra deze PTT-gelddiensten tot één instelling (de Postbank) zijn samengevoegd, hetgeen impliceert dat dan ook het bedrijfseconomische toezicht zal worden toegepast. Gezien de voorgenomen uitbreiding van de dienstverlening van deze instellingen is het wellicht minder juist om deze uitzonderingspositie te laten voortbestaan tot de formele samenvoeging heeft plaatsgevonden. Het is overigens interessant, dat in de EG-ontwerprichtlijn ter coördinatie van de bankwetgeving de uitzondering voor postcheque-kantoren is geschrapt, nadat hierop door het Europees Parlement en het Economisch en Sociaal Comité kritiek was geleverd.

Fusies en deelnemingen

Zoals minister Duisenberg al had aangekondigd, is een belangrijke wijziging gebracht in de bestaande bepalingen met betrekking tot de goedkeuring vóór van fusies en deelnemingen van kredietinstellingen. Het verlenen van deze goedkeuring, die in de wet fraai omschreven wordt als „verklaring van geen bezwaar”, zal volgens het nieuwe ontwerp WTK geschieden door de mi-

nister van Financiën, en niet meer door DNB, behoudens de gevallen dat DNB namens de minister van Financiën bevestigt. Bij de toetsing van een aanvraag voor een verklaring van geen bezwaar zullen drie criteria worden gehanteerd. Alleen DNB beoordeelt of er sprake is van strijdigheid met een „gezond bankbeleid”, d.w.z. of er gevaar is voor de liquiditeit en solvabiliteit. DNB en de minister van Financiën bekijken ieder voor zich of er een „ongewenste ontwikkeling van het kredietwezen” zou kunnen optreden, d.w.z. een ongewenste machtsconcentratie. Het derde toetsingscriterium is nieuw en wordt omschreven als „andere overwegingen van algemeen belang”. De toetsing aan dit criterium is voorbehouden aan de minister van Financiën.

Geconstateerd kan worden dat door de verschuiving van de goedkeuring naar de minister van Financiën en door de toevoeging van het criterium van algemeen belang vooruitgelopen wordt op de wettelijke regeling van een algemene preventieve materiële toetsing van fusies door de overheid. In 1973 heeft de regering de SER gevraagd om hierover op korte termijn advies uit te brengen, hetgeen echter nog niet is geschied. Men kan zich dan ook afvragen of het zinvol is om het bestaande specifieke fusietoezicht op het bankwezen nu reeds aan te passen. In het gepubliceerde advies van de Bankraad over het nieuwe ontwerp WTK is de grootste mogelijke meerderheid van deze raad van mening, dat met uitbreiding van de toetsingscriteria in de WTK beter kan worden gewacht tot de algemene gedachtenwisseling over de fusiewetgeving zal plaatsvinden.

Onder deelnemingen zal volgens het ontwerp WTK worden verstaan een belang van meer dan 5% van het eigen vermogen van een onderneming of instelling. Voor het verwerven of vergroten van een dergelijk belang zal een „verklaring van geen bezwaar” vereist zijn. De grens van 5% lijkt echter wel wat aan de lage kant. In enkele andere Europese landen zijn de mogelijkheden voor de banken op dit gebied aanzienlijk groter. Bij de EG-harmonisatie van bankwetgeving is ten aanzien van deelnemingen aanvankelijk gedacht aan een zonder meer toestaan van deelnemingen tot een percentage van 20%. De al genoemde ontwerp-richtlijn ter coördinatie van de bankwetgeving heeft echter betrekking op een zeer beperkt aantal onderwerpen en bevat geen bepalingen ten aanzien van deelnemingen. Het is evenwel te verwachten dat dit punt in volgende richtlijnen wel aan de orde zal komen. Een indicatie voor een dan voor te stellen minimumpercentage voor deelnemingen is te vinden in een recente verhandeling van een direct bij deze bankharmonisatie betrokken EG-functionaris over de Europese perspectieven voor de „banque mixte” (d.w.z.

een bank die zowel krediet verleent als deelnemingen heeft in industriële of handelsondernemingen) en waarbij gesproken werd over een minimumpercentage van 10%, dat zonder meer zou worden toegestaan, terwijl voor 10% tot 30% of 40% goedkeuring zou moeten worden verkregen 4).

Collectieve garantieregeling

In het ontwerp WTK van 1970 werd de mogelijkheid geopend om in overleg tussen DNB en het bankwezen een collectieve garantieregeling tot stand te brengen. Het doel hiervan is de kleine crediteur een extra bescherming te bieden, en in de wettekst wordt dan ook gesproken over „nader te bepalen schuldvorderingen van natuurlijke personen, verenigingen en stichtingen” en een garantie „tot een nader te bepalen maximum”. In de Memorie van Toelichting werd geconstateerd, dat de representatieve organisaties van de kredietinstellingen bereid waren om aan een dergelijke regeling mede te werken.

Volgens het nieuwe ontwerp zal het ook mogelijk zijn dat de minister van Financiën een garantieregeling invoert zonder dat hierover overeenstemming is

bereikt met het bankwezen, namelijk indien het overleg tussen DNB en de banken niet de door de minister gewenste resultaten oplevert. Als motivering hiervoor wordt aangevoerd, dat recente gebeurtenissen in het buitenland de noodzaak van een garantieregeling zo duidelijk hebben aangetoond dat de minister niet afhankelijk wil zijn van de eventuele uitkomst van het bovengenoemd overleg. Gezien de eerder gememoreerde bereidheid tot medewerking van de representatieve organisaties lijkt deze stok achter de deur enigszins overbodig. Een garantieregeling kan een belangrijke invloed hebben op de onderlinge concurrentieverhoudingen in het bankwezen.

In de Memorie van Toelichting van 1970 werd opgemerkt dat ook de giro-diensten en de RPS, niet alleen om het belang van een garantieregeling te onderstrepen, maar ook met het oog op de concurrentieverhoudingen en om het draagvlak van de garantieregeling te vergroten, hieraan zouden moeten deelnemen. In het recente advies van de Bankraad over het nieuwe ontwerp WTK wordt gesteld „dat als uitgangspunt ware aan te houden, dat de garantieregeling van toepassing zou moeten zijn op alle instellingen, die diensten

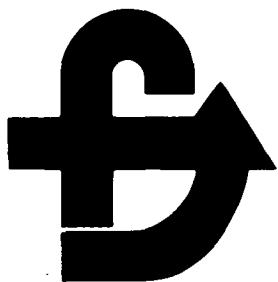
verrichten in het geldverkeer, zowel van privaatrechtelijk als van publiekrechtelijk karakter en dat de lasten van een dergelijke regeling over alle instellingen verdeeld moeten worden volgens objectieve — bij voorkeur aan de omvang van de bij de garantieregeling betrokken schuldvorderingen te ontleen — criteria”. Indien men dit juiste uitgangspunt zou loslaten bij de uitwerking van een garantieregeling, moet gevreesd worden voor een ernstige verstoring van de concurrentieverhoudingen in het bankwezen.

Slotbepalingen

Met de hantering van deze in wetten gebruikelijke term is bepaald niet bedoeld, dat het voorafgaande een volledig beeld heeft gegeven van het nieuwe ontwerp WTK. Talloze amendementen zijn denkbaar, ook op dit artikel, dat alleen enkele punten naar voren heeft willen brengen, die achter de letters WTK schuilgaan.

A. D. de Jong

4) P. Clarotti, *Retour à la banque mixte? Perspectives Européennes*, Studiecentrum voor bank- en financiewezens, Brussel, juli 1975.

Fisconomie

Fiscale (niet-) neutraliteit en belastingafwenteling

DRS. P. W. MOERLAND

Het vraagstuk van de afwenteling van een belasting over ondernemingswinsten hangt nauw samen met het al dan niet bestaan van fiscale neutraliteit. In het kader van een studie naar economische gevolgen van de belastingheffing hebben we ondernemingsmodellen ontwikkeld, waarin op kwantitatief-analytische wijze aan deze problematiek aandacht wordt besteed. Enkele van de resultaten worden hieronder in beknopte vorm verbaal en numeriek gepresenteerd. Onze hoofdconclusie is dat het Nederlandse fiscale regime wat betreft de belastingheffing over ondernemingswinsten, tendeeft naar neutraliteit of zelfs naar positieve niet-neutraliteit (definities volgen hieronder). Dit druist in tegen de communis opinio omtrent dit vraagstuk; immers, algemeen wordt aangenomen, dat het regime negatief niet-neutraal is. Eén en ander brengt mee, dat belastingafwenteling niet plaatsvindt, dan wel in negatieve zin optreedt (met o.m. dalende verkoopprijzen). We besluiten dit artikel met enkele suggesties t.a.v. het fiscale regime.

Ondernemingsmodel

We veronderstellen, dat de onderneming streeft naar maximering van haar marktwaarde, d.i. de gedisconteerde stroom van toekomstige dividenden na

belasting. Deze dividenden vormen het uitgekeerde gedeelte van de winsten per tijdseenheid, die op een cash-flow-basis worden bepaald. De onderneming heeft, ter realisering van dit doel, veelal een aantal beleidsinstrumenten tot haar be-

schikking op het terrein van de productie, de afzet en de financiering; de waarden van deze beslissingsvariabelen moeten zodanig worden gekozen, dat een optimaal overall-beleid resulteert (d.i. het beleid waarbij de marktwaarde maximaal is). Hierbij zullen vaak allerlei restricties in aanmerking moeten worden genomen, zoals t.a.v. gewenste marktaandelen, verlangens van werknemers, overheidsbepalingen (waaronder milieuvorschriften), e.d.

Een nagenoeg proportioneel gedeelte van het uit dit optimaliseringsproces voortvloeiende bedrijfsresultaat (aangenomen dat dit positief is) moet aan de fiscus worden afgedragen.

We bepalen ons in het hiernavolgende tot de *vennootschapsbelasting*. De vraag in hoeverre een belasting ook *werkelijk* door de belastingdestinataris wordt gedragen, vormt de kern van het afwentelingsprobleem. Met deze en hiermee

samenhangende vragen houden we ons in het volgende voornamelijk bezig 1).

Het fiscale regiem

Het is bekend, dat de fiscus bij de berekening van het telkenjare belastbare bedrag een *winstbegrip* hanteert, dat afwijkt van het algemeen gangbare economische winstbegrip. Een belangrijk element hierbij is toepassing door de fiscus van nominalistische winstbepaling, waardoor z.g. schijnwinsten onder het belastbaar bedrag komen te ressorteren. Dit kan ertoe leiden, dat het ondernemingsvermogen in substantialistische zin wordt aangetast. Voorts is er sprake van *discriminatie* betreffende de vermogenskosten van eigen t.o.v. vreemd vermogen. Alleen de laatste zijn fiscaal aftrekbaar 2). Verder lopen fiscale en „economische” volgtijdelijke toerekeningen van opbrengsten niet altijd synchroon (denk aan langlopende contracten).

Anderzijds biedt de fiscus, in principe, bepaalde faciliteiten, die vooral bedoeld zijn om de investeringen te stimuleren. We noemen in dit verband de investeringsaftrek-regeling, de mogelijkheid tot vervroegde afschrijving, en het toestaan van de vorming van een vervangingsreserve.

In werkelijkheid is het fiscale regiem veel complexer; hierboven hebben we volstaan met het noemen van enige hoofdpunten 3).

(Niet-) neutraliteit en belastingafwenteling

Introductie van een belastingheffing, waarbij een winstbegrip wordt gehanteerd dat *divergentie* vertoont met het economisch gangbare, leidt in beginsel tot andere optimum-waarden van de beslissingsvariabelen (van ondernemingen) dan in een belastingloze wereld. Belastingafwenteling is nu één van de mogelijke economische gevolgen van een dergelijke belastingheffing. We definiëren dit begrip als een drukverschuiving tussen economische subjecten 4). Bovenbedoelde economische gevolgen kunnen zich manifesteren in: veranderende verkoopprijzen, inkooprijzen, productiehoeveelheden, investeringsvolumina, kapitaal-arbeid-verhoudingen, produktkwaliteiten, reclamebudgetten, dividendbedragen, pay-out-ratio's, leverage-ratio's enz.

Een aldus door de belastingheffing geïnduceerde wijziging van het ondernemingsbeleid kan worden gekarakteriseerd als de resultante van een *niet-neutrale* belastingheffing. Hierbij hanteren we als (instrumentele) definitie van fiscale neutraliteit: een zodanige belastingheffing over ondernemingswinsten, dat de optimum-waarden van de relevante beslissingsvariabelen (daardoor) niet worden gewijzigd.

Niet-neutraliteit doet zich dan voor, indien de optimum-waarden *wel* door de belastingheffing worden gewijzigd. Fiscale niet-neutraliteit kan worden onderscheiden in:

- *negatieve* niet-neutraliteit; in dit geval wordt belasting geheven over een groter winstbedrag dan het economische;
- *positieve* niet-neutraliteit; dit treedt in het tegenovergestelde geval op.

In het geval van negatieve niet-neutraliteit doet zich de traditionele vorm van belastingafwenteling voor, welke zich onder meer kan manifesteren in positieve verkoopprijsveranderingen; we spreken in dit verband van *positieve belastingafwenteling*. Bij positieve niet-neutraliteit vindt het tegenovergestelde van belastingafwenteling in de traditionele zin plaats, welke onder meer kan leiden tot negatieve verkoopprijsveranderingen; we noemen dit verschijnsel *negatieve belastingafwenteling*.

Is nu het Nederlandse complexe fiscale regiem per saldo neutraal, positief niet-neutraal of negatief niet-neutraal? In het algemeen wordt aangenomen, dat het laatste het geval is. Volgens resultaten uit de door ons ontwikkelde analytische ondernemingsmodellen, die op eenvoudige wijze numeriek kunnen worden „gevuld”, moet de geldigheid van deze hypothese in twijfel worden getrokken.

Alvorens op deze stelling nader in te gaan, duiden we thans de relatie tussen fiscale (niet-) neutraliteit en belastingafwenteling wat uitgebreider aan.

Deze rubriek wordt verzorgd door het Fiscaal-Economisch Instituut van de Erasmus Universiteit Rotterdam

(Niet-) neutraliteit, belastingafwenteling en fiscaal regiem

Indien de belastingheffing op neutrale wijze geschiedt, dan doet — onder de gegeven veronderstelling van op maximering van de marktwaarde gericht ondernemingsgedrag — afwenteling zich niet voor 5). Immers, de winstbedragen worden door een heffing van de vennootschapsbelasting met een (proportioneel) gedeelte verminderd, waardoor het maximale winstbedrag, gemeten *voor* belasting, ook *na* belasting het hoogst bereikbare blijft. Kort gezegd: het optimale ondernemingsbeleid is *invariant* t.o.v. een scalaire transformatie van de winst. Dit houdt in, dat de optimum-waarden van alle „reële” beleidsinstrumenten niet veranderen door de belastingheffing; deze is dan per definitie neutraal. Overigens zij opgemerkt, dat deze conclusie eveneens van kracht is, indien het belastingtarief progressief verloopt (inkomenstenbelasting).

De divergentie tussen het fiscale en het economische winstbegrip houdt

voornamelijk verband met de *volgtijdelijke kostenverbijzondering* aangaande duurzame produktiemiddelen (dpm). We spitsen het vraagstuk van de (niet-) neutraliteit hierop toe 6).

Negatieve fiscale niet-neutraliteit leidt

1) Voor een kwantitatief-analytische verantwoording van dit ondernemingsmodel, wordt in aan de belasting uitvoering aandacht wordt geschonken, verwijzen we naar: P. W. Moerland, *Optimal firm behavior under different fiscal regimes*, disc. paper 7507/P, Institute for Fiscal Studies, Erasmus University Rotterdam, 1975. Belangstellenden wordt op hun verzoek een exemplaar van dit rapport toegezonden.

2) Daarnaast is er fiscale discriminatie t.a.v. de winstbestemmingscomponenten: winstuitkering en winstinhouding. Deze problematiek hebben we recentelijk aan de orde gesteld in: P. W. Moerland, *Dividendpolitiek en vennootschapsbelastingssystemen*, *Maandblad Belastingbeschouwingen*, 43, 1975, blz. 195-206, alsmede in: P. W. Moerland, *Optimaal dividendbeleid en belastingheffing: een nutsmodel*, *De Economist*, 123, 1975, blz. 198-222.

3) Voor een gerichte uiteenzetting van dit regiem, alsook een aanduiding van haar relatieve positie in internationaal perspectief, zij verwezen naar de door het Fiscaal Economisch Instituut, Rotterdam, (1975), in opdracht van de Commissie van de Europese Gemeenschappen verrichte studie: *Tax policy and investment in the European Community*, Taxation series no. 1, Commission of the European Communities, Brussel. Aan een onderdeel van deze studie heeft Huiskamp op beknopte wijze aandacht geschonken in: J. C. L. Huiskamp, *Is het fiscale winstbegrip in Nederland wel zo slecht?*, *Bedrijfskunde*, 47, 1975, blz. 178-182. Het zou interessant zijn om het vraagstuk van de fiscale (niet-) neutraliteit en de belastingafwenteling in een aantal landen aan een vergelijkend onderzoek te onderwerpen.

4) Het vraagstuk van de afwenteling (in engere zin) stond centraal in ons vorige Fisconomie-artikel. Aldaar werd onderscheiden tussen *directe* afwenteling, welke zich afspeelt op de „reële” markten (zoals produktmarkten) en *indirecte* afwenteling, welke zich voordoet op de financiële markten (kapitaalmarkt). Omdat de werking van het afwentelingsmechanisme daarbij uitvoerig aan de orde is gesteld, volstaan we in de onderhavige bijdrage met een verwijzing daarnaar: P. W. Moerland, *Ondernemingstheorieën en belastingafwenteling*, *ESB*, 60, 1975, blz. 271-273. Voorts willen we wijzen op een bijdrage van de hand van Keller over het afwentelingsfenomeen in het algemeen: W. J. Keller, *Belastingafwenteling*, *ESB*, 60, 1975, blz. 642-645.

5) Naast het uitgangspunt, dat ondernemingsgedrag is gericht op maximering van haar marktwaarde, treft men de *gedragswetenschappelijke* benadering aan, volgens welke wordt benadrukt dat ondernemingen een „bevredigend” gedrag vertonen en door tal van oorzaken slechts *beperkte rationaliteit* kunnen bereiken. We hebben elders uiteengezet waarom het eerstgenoemde uitgangspunt t.b.v. de bestudering van de afwentelingsproblematiek ons als het meest opportuun voorkomt: P. W. Moerland, *Ondernemings-theorie, organisatiestructuur en belastingafwenteling*, *Bedrijfskunde*, 47, 1975, blz. 154-158.

6) Bij aanwezigheid van voorraden grondstoffen, halffabrikaten en eindprodukten vindt in geval van geldontwaarding, belasting over schijnwinsten plaats. Door de mogelijke toepasbaarheid van het lifo-stelsel en het ijzeren-voorraadstelsel worden de nadelige gevolgen hiervan echter aanzienlijk gemitigeerd.

tot een relatieve stijging van de marginale kosten, die verbonden zijn aan de aanwezigheid en het gebruik van dpm. Het optimale ondernemingsbeleid komt nu tot stand bij een geringer productie- en investeringsvolume, alsmede bij hogere verkoopprijzen. Positieve belastingafwenteling is het gevolg. Positieve fiscale niet-neutraliteit leidt tot tegenovergestelde effecten. De marginale kosten van dpm dalen (relatief), en negatieve belastingafwenteling resulteert.

Er is een aantal fiscale regimens denkbaar, die neutraliteit garanderen, en wel indien:

- *vrije afschrijving* fiscaal van toepassing is, en vermogenskosten (over vreemd vermogen) niet aftrekbaar zijn. Onder vrije afschrijving wordt verstaan een volledige en onmiddellijke aftrekbaarheid van het investeringsbedrag. Door deze aftrekbaarheid *participeert* de fiscus ter grootte van het belastingtarief in de financiering van het investeringsobject;
- „*economische*” *afschrijving* fiscaal is toegestaan en alle vermogenskosten aftrekbaar kunnen worden gesteld 7). In dit geval *participeert* de fiscus niet in de financiering; om neutraliteit te bereiken moeten de kosten verbonden aan deze financiering (vermogenskosten) fiscaal aftrekbaar worden gesteld;
- andere systemen van afschrijving zijn toegestaan, en een aantal faciliteiten wordt geboden (zoals investeringsaftrek, vervroegde afschrijving, vervangingsreserve, e.d.), rentekosten op vreemd vermogen aftrekbaar zijn, dit alles in een zodanige combinatie, dat fiscale en economische winst (alsook marginale kosten) aan elkaar gelijk zijn.

Negatieve niet-neutraliteit vindt plaats indien:

- economische afschrijving is toegestaan voor fiscale doeleinden, en niet alle vermogenskosten aftrekbaar zijn;
- andere afschrijvingsstelsels zijn toegestaan, in combinatie met faciliteiten en aftrekbaarheid van vermogenskosten, in een zodanige mate, dat de fiscale winst de economische overtreft (zie hiervoor).

Positieve niet-neutraliteit doet zich voor, indien:

- vrije afschrijving fiscaal wordt toegestaan, gecombineerd met enigerlei aftrekbaarheid van vermogenskosten. Een regiem van vrije afschrijving en aftrekbaarheid van rentekosten over vreemd vermogen is momenteel van toepassing in het *Verenigd Koninkrijk*. De verklaring voor deze positieve niet-neutraliteit is gelegen in het feit, dat de fiscus — door de onmiddellijke en volledige aftrek — *participeert* in de financiering van het investeringsobject; daarnaast deelt ze in de ver-

Tabel 1. Contante waarde per gulden geïnvesteerd vermogen voor een drietal afschrijvingssystemen bij variërende IA, VA en V

		Lineaire afschrijving		Degressief lineaire afschrijving		Degressief exponentiële afschrijving	
		IA = 0%	IA = 5%	IA = 0%	IA = 5%	IA = 0%	IA = 5%
v = 2 jr.	VA = 0%	.881	.969	.919	1.007	.897	.985
	VA = 33 1/3%	.899	.987	.925	1.013	.910	.998
v = 10 jr.	VA = 0%	.560	.648	.678	.766	.621	.709
	VA = 33 1/3%	.684	.772	.763	.851	.725	.813
v = 50 jr.	VA = 0%	.154	.242	.260	.348	.235	.324
	VA = 33 1/3%	.412	.500	.484	.572	.467	.555

mogenkosten wat betreft het resterende, door de onderneming te financieren, bedrag;

- andere afschrijvingsstelsel zijn toegestaan, in combinatie met faciliteiten en aftrekbaarheid van vermogenskosten, in een zodanige mate dat de economische winst de fiscale overtreft (zie hiervoor).

Het fiscale regiem in numerieke termen

In ons land dient de fiscale afschrijving als constructie-element van de belastbare winst te worden „bepaald volgens goed koopmansgebruik, met inachtneming van een bestendige gedragslijn, welke onafhankelijk is van de vermoedelijke uitkomst en welke slechts gewijzigd kan worden, indien goed koopmansgebruik dit rechtvaardigt” (art. 9, Wet I.B. 1964) 8). In feite bestaat er enige speelruimte binnen de dwangbuis van de goede koopman, resp. het keurslijf van de goede koopvrouw, t.a.v. de fiscale afschrijving. Zo mogen onder meer de volgende drie stelsels worden toegepast:

- lineaire afschrijving, d.w.z. volgens een vast percentage van de aanschaffingsprijs (LA);
- degressief lineaire afschrijving, d.w.z. volgens een jaarlijks afnemend percentage van de aanschaffingsprijs (DLA);
- degressief exponentiële afschrijving, d.w.z. volgens een vast percentage van de boekwaarde (DEA) 9).

Zoals we reeds eerder vermeldden, zijn de kosten, verbonden aan financiering met vreemd vermogen, aftrekbaar bij de berekening van de belastbare winst. Investeringsaftrek en vervroegde afschrijving zijn thans slechts voor bepaalde regio's en/of categorieën van dpm van toepassing. De fiscus huldigt bij dit alles het „gulden is gulden”-principe (nominalisme), volgens hetwelk geen rekening wordt gehouden met de consequenties van geldontwaarding bij de fiscale winstbepaling 10).

De vraag is nu of dit samenstel van regiem-elementen *per saldo* tot neutraliteit, positieve niet-neutraliteit of negatieve niet-neutraliteit leidt. Voor dit doel

gaan we over tot een *numerieke* uiteenzetting.

Een belangrijk onderdeel van de marginale kosten van dpm wordt gevormd door de contante waarde van de toekomstige afschrijvingen plus investeringsaftrek. We berekenen deze contante waarde (Z) per gulden geïnvesteerd vermogen, en wel voor de bovengenoemde drie afschrijvingssystemen, voor verschillende levensduren (V) van de dpm, voor verschillende percentages van de investeringsaftrek (IA) en voor verschillende percentages van de vervroegde afschrijving (VA). We gaan uit van een reële rendementseis ter grootte van

7) In de standaard neo-klassieke literatuur wordt de „economische” veroudering van dpm benaderd door het hanteren van een constante afschrijvingsvoet van de „waarde”. Verwezen zij naar: R. E. Hall en D. W. Jorgenson, Tax policy and investment behavior, *American Economic Review*, 57, 1967, blz. 391-414. Alsmede: M. A. King, Taxation, corporate financial policy, and the cost of capital; a comment, *Journal of Public Economics*, 4, 1975, blz. 271-279. Bovengenoemd systeem vertoont overeenkomst met het hierna te behandelen degressief exponentieel afschrijvingsstelsel voor fiscale doeleinden. Bij dit laatste stelsel wordt echter een afkapping toegepast (het in het laatste fiscale levensjaar nog niet afgeschreven gedeelte wordt alsdan ten laste van de winst gebracht). Door het fixeren van een constant afschrijvingspercentage wordt voorbijgegaan aan het vraagstuk van onder meer de fiscale invloed op de keuze van de optimale levensduur van dpm. Voor een hierop betrekking hebbende studie moge zijn verwezen naar: P. W. Moerland, *Replacement, investment, production and taxation*, disc. paper Werkgroep Afwenteling, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1975. 8) Overeenkomstig art. 7, Wet Vpb. 1969, geldt deze gedragsregel *evenzeer* voor ondernemingen, die aan de heffing van vennootschapsbelasting onderworpen zijn. 9) Beide laatste stelsels kunnen *ad libitum* worden toegepast, zij het dat de onderneming tegenover de fiscus aannemelijk moet maken dat toepassing ervan door het specifieke volgtijdelijke prestatieverloop van de dpm wordt gerechtvaardigd.

10) Een uitzondering hierop vormt de mogelijkheid tot de vorming van een *vervangingsreserve*, welke soelaas biedt in de sfeer van de belasting over schijnwinsten (door uitstel van de heffing). Hierop en op het probleem van de inflatie in het algemeen hopen we in een volgende publicatie wat uitgebreider in te gaan.

3% 11). In tabelvorm verkrijgen wij nu het volgende resultaat (zie blz. 1126).

Uit deze tabel is duidelijk, dat de Z-waarden positief samenhangen met de IA en VA, en negatief met V. Voorts blijkt, dat de Z-waarden bij toepassing van DLA die van LA en DEA overtreffen. Het zal duidelijk zijn, dat een Z-waarde van één het *equivalent* vormt van vrije afschrijving. Volgens tabel 1 overtreft Z in een paar gevallen de waarde één, zodat zelfs meer dan het equivalent van vrije afschrijving toepasbaar is.

Thans introduceren we een *maatstaf* voor de (niet-) neutraliteit van het fiscale regiem. Hiertoe hanteren we de verhouding van de marginale kosten van dpm na belastingheffing en vóór belastingheffing. We duiden deze ratio aan met X. Indien $X = 1$, dan is de belastingheffing neutraal; indien $X > 1$, dan is er sprake van negatieve niet-neutraliteit; indien $X < 1$, dan doet positieve niet-neutraliteit zich voor. Ook voor X geven we enige numerieke specificatie. Zoals hierboven werd gesteld, speelt de constante waarde van de toekomstige afschrijvingen en investeringsafrek hierbij een belangrijke rol. Daarom laten we deze Z-waarden variëren. Daarnaast gaan we de resultaten na voor een drietal verschillende waarden van de leverage-ratio (d.i. de verhouding van het vreemd vermogen t.o.v. het totale vermogen), welke we aanduiden met L.

We gaan uit van een levensduur van dpm van 10 jaar en stellen de vermogenskosten over vreemd vermogen op 10%. Zoals gezegd hanteren we een reële rendementvergoeding over eigen vermogen ter grootte van 3% (opgebouwd uit een nominaal percentage van 13 en een inflatievoet van 10%). Het belastingtarief bedraagt 48%. Zie de resultaten in tabel 2.

Tabel 2. (Niet-) neutraliteits-ratio bij variërende leverage-ratio en contante waarde van afschrijving plus investeringsafrek

	L = 0	L = .5	L = .9
Z = 0	1.923	1.522	1.117
Z = .5	1.462	1.157	.849
Z = 1	1.000	.791	.581
Z = 2	.077	.061	.045

Volgens de resultaten uit tabel 2 hangt de waarde van X negatief samen met L en Z.

In het voorgaande zijn we ervan uitgegaan, dat de afschrijvingen plaatsvinden op basis van de historische uitgaafprijs (hup). Een andere, vaak geopperde, methode betreft afschrijving op basis van *vervangingswaarde* (vvw). We vergelijken thans de resultaten van toepassing van beide methoden 12) tegen de achtergrond van de fiscale (niet-) neutraliteit. We stellen de reële rendementseis wederom op 3%. Verder gaan we uit van een

leverage-ratio ter grootte van 60% 13), een belastingtarief van 48%, een rentevoet van 10%, een levensduur van 10 jaar en een variërende IA en VA. We beschouwen de X-waarden weer voor alle drie afschrijvingsstelsels. In tabel 3 staan de resultaten vermeld.

Tabel 3. (Niet-) neutraliteits-ratio voor een drietal afschrijvingsystemen, een tweetal waarderingsmethoden bij variërende combinaties van IA en VA

	LA	DIA	DEA	
hup	IA = 0% VA = 0%	1.045	.964	1.003
	IA = 5% VA = 33 1/3%	0.899	.845	.871
vvw	IA = 0% VA = 0%	.836	.807	.823
	IA = 5% VA = 33 1/3%	.742	.722	.733

Uit deze tabel blijkt, geheel volgens verwachting, dat bij toepassing van de vvw lagere X-waarden resulteren dan bij toepassing van hup.

In bijna alle gevallen treedt positieve niet-neutraliteit op. De gevallen, waarin negatieve niet-neutraliteit optreedt zijn evenwel verreweg het meest relevant, gegeven het huidige Nederlandse belastingregiem. Gezien het feit, dat de investeringsfaciliteiten niet voor alle regio's en/of alle categorieën van dpm zijn geschorst, mogen we ervan uitgaan, dat ook in deze — belangrijke — gevallen een X-waarde in de buurt van één geldt. Dit impliceert, dat het Nederlandse regiem met betrekking tot belastingheffing over ondernemingswinsten naar neutraliteit tendert, indien LA en/of DEA wordt toegepast.

Indien voor DLA wordt gekozen, resulteert zelfs positieve niet-neutraliteit. Als de investeringsfaciliteiten volledig of voor een belangrijk deel (in geval van temporisering) van kracht zijn volgt ook voor de gevallen dat LA en/of DEA worden toegepast positieve niet-neutraliteit. Dit geldt alsdan *a fortiori* bij de toepassing van DLA. Toepassing van de vervangingswaarde als afschrijvingsgrondslag zou in alle gevallen leiden tot een (vergroting van de mate van) positieve niet-neutraliteit.

Conclusies

Het vraagstuk van de belastingafwenteling hangt nauw samen met het al dan niet neutraal zijn van het fiscale regiem. In dit opstel zijn we — onder voorbehoud van een realistische keuze voor de waarden van een aantal variabelen, zoals het reële rendement en de leverage-ratio — tot de slotsom gekomen, dat het Nederlandse regiem van belastingheffing over ondernemingswinsten, tendert naar *neutraliteit*, en in sommige gevallen zelfs naar positieve niet-neutraliteit 14).

Dit resultaat druist in tegen de *communis opinio* omtrent dit vraagstuk. Bij rationeel ondernemingsgedrag blijft belastingafwenteling achterwege of treedt zelfs negatieve belastingafwenteling op (met o.m. dalende verkoopprijzen). Toepassing van de vervangingswaarde als waarderingsgrondslag zou, *a fortiori*, tot dit laatste effect aanleiding geven.

We zijn bij onze numerieke specificatie uitgegaan van een „doorsnee” onderneming wat betreft enige van haar karakteristieken, zoals de grootte van de leverage-ratio, het reële rendement en een gemiddelde levensduur van dpm, e.d. De mate van fiscale (niet-) neutraliteit verschilt per onderneming vanwege een van de doorsnee onderneming afwijkende karakteristiek. In dit verband komt de vraag naar voren of door de fiscus een al dan niet neutrale belastingheffing wordt *nagestreefd*. Mocht het eerste het geval zijn, dan kunnen we ons afvragen, waarom niet een systeem van uitsluitend vrije afschrijving wordt toegepast, omdat

- dit stelsel een bekoorlijke eenvoud bezit 15);
- het volstreekte neutraliteit voor elke onderneming garandeert 16);

11) Bij een jaarlijkse inflatie ter grootte van ongeveer 10%, lijkt deze parameterkeuze nog aan de hoge kant. Vergelijk in dit verband een interessante bijdrage van: A. van der Zwan, Dalend rendement op geïnvesteerd vermogen; conflicterende visie op een omstreten versmijsel, *ESB*, 60, 1975, blz. 656-660 en 680-685.

12) Afschrijving op basis van vervangingswaarde is in ons land fiscaal niet toegestaan.

13) Dit percentage is wellicht aan de lage kant, zoals onder meer blijkt uit een vergelijking met cijfers uit CBS-publicaties m.b.t. winst- en vermogensstatistieken. We merken op, dat hantering van de *boekwaarde* als waarderingsmaatstaf (i.p.v. de marktwaarde) de uitkomsten enigszins kan vertekenen. We hebben de leverage-ratio op een bepaalde waarde gefixeerd. Het zal duidelijk zijn, dat de optimale waarde van deze ratio in belangrijke mate kan afhangen van het fiscale regiem. De bestudering van dit aspect laten we hier verder rusten. Overigens moge voor een overzicht betreffende waarderings- en financieringsaspecten in relatie tot het belastingregiem zijn verwezen naar: K. van der Heeden, Inflatiebestendige winstberekening, *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 104, 1975, blz. 557-567.

14) We onderstrepen nogmaals, dat deze en volgende conclusies gelden onder de veronderstelling, dat ondernemingen streven naar maximering van hun marktwaarde. Voorts zijn alleen de belangrijkste elementen van het fiscale regiem in de beschouwing betrokken. De X-waarden zijn overigens niet zeer gevoelig voor (kleine) variaties in de parameterwaarden.

15) Problemen m.b.t. volgtijdelijke kostenverbijzondering, keuze van waarderingsgrondslagen, behandeling van vermogenskosten blijven hierbij achterwege. De belastingwetgeving zou aanzienlijk gesimplificeerd worden.

16) Dit geldt alleen onder de voorwaarde, dat positieve en negatieve resultaten op symmetrische wijze door de fiscus worden behandeld, m.a.w., dat de *verliescompensatieregeling perfect* is. Dit is in ons land in belang-

(Vervolg voetnoot 16 op blz. 1128).

- afwenteling van vennootschapsbelasting achterwege blijft.

Indien de fiscus een negatieve niet-neutraliteit voorstaat, schiet ze thans haar doel voorbij. Indien ze een positieve niet-neutraliteit nastreeft, is het de vraag of het huidige regiem het meest opportuun is 17).

Tenslotte wijzen we erop, dat van de twee factoren die de relatieve grootte van het belastingbedrag bepalen — het belastingtarief en de belastbare grondslag — de laatste verreweg de belangrijkste determinant is van de mate van (niet-) neutraliteit. Het tarief is in dit verband van secundair belang. Acties, gericht op bevordering van de neutraliteit hebben dan ook wellicht meer kans van

slagen door het nemen van maatregelen in de sfeer van de *grondslag* dan in de sfeer van het *tarief*.

P. W. Moerland

rijke mate het geval. Vergelijk in dit verband ook: B. Barlev en H. Levy, Loss carryback and the carryover provision: effectiveness and economic implications, *National Tax Journal*, 28, 1975, blz. 173-184.

17) Kapitaalintensieve ondernemingen, die in belangrijke mate zijn „geleverd” worden *impliciet* bevoordeeld. Hier manifesteert zich het vraagstuk van de „rechtvaardigheid” van de belastingheffing. De specifieke desiderata op dit terrein dienen naar onze mening eerst te worden geëxpliceerd, alvorens aan het beleid dienaangaande inhoud kan worden gegeven.

ESB

Mededeling

ONRI-dag 1975

Op vrijdag 28 november a.s. organiseert de Orde van Nederlandse Raadgevende Ingenieurs de Onri-dag 1975 met als thema: „Techniek, baas of knecht?”. Inleidingen worden verzorgd door Prof. Dr. A. Querido en Dr. J. C. Terlouw.

Plaats: Congreszaal van het Jaarbeurs Congres- en Vergadercentrum te Utrecht. Inlichtingen: Secretariaat van de Orde van Nederlandse Raadgevende Ingenieurs, Javastraat 44, Den Haag.

10 de rijksoverheid vraagt

directeur consumentenbeleid (mnl./vri.) vac. nr. 5-2985/0936

voor het Ministerie van Economische Zaken
t.b.v. het Directoraat-Generaal voor Prijzen, Ordening en Regionaal Beleid

Taak: leiding geven aan de Directie Consumentenbeleid die is belast met de vorming en uitvoering van het consumenten- en consumptiebeleid. Het consumentenbeleid betreft o.m. het voorlichten en beschermen van consumenten, terwijl het consumptiebeleid zich richt op de wisselwerking tussen consumentengedrag en algemene sociaal-economische ontwikkelingen.

Op beide terreinen zijn verdere analyses t.b.v. het te voeren beleid nodig. Voorts omvat de taak het leiding geven aan de interdepartementale coördinerende rol van het Ministerie van Economische Zaken en aan het internationale werk van Nederland in het kader van het consumentenbeleid.

Gevraagd: b.v.k. doctoraal examen Economie.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 6531,- per maand.

medewerker onderafdeling economie en toekomststudie (mnl./vri.) vac. nr. 5-2956/0936

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat
t.b.v. de Hoofddirectie van de Waterstaat, Hoofdafdeling Financieel-Economische en Planologische Zaken

Taak: uitvoeren van kosten-batenanalyses van waterstaatsprojecten; meewerken aan de ontwikkeling van nieuwe methoden daarvoor; bijdragen - zowel in teamverband als zelfstandig - aan de beleidsvoorbereiding t.a.v. wegenbouw, scheepvaartwegen en waterhuishouding v.w.b. de financieel-economische aspecten.

Vereist: doctoraal examen economie; b.v.k. kennis van vervoerseconomie, beleidsanalyse en/of openbare financiën.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 4307,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturenummer (in linkerbovenhoek van brief en enveloppe en voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

De salarissen zijn exclusief 7,8% vakantie-uitkering.